

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ochranná opatření v řízení ve věcech mladistvých a opatření v řízení ve věcech dětí
mladších patnácti let

ZÁPAČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Obor Právo

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ochranná opatření v řízení ve věcech mladistvých a opatření v řízení ve věcech dětí
mladších patnácti let

Vedoucí práce: JUDr. Petr Škvain

Vypracovala: Kateřina Kříčková

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina Křičková**
Osobní číslo: R08MO166P
Studijní program: Právo a právní věda
Studijní obor: Právo
Název tématu: Ochranná opatření v řízení ve věcech mladistvých a opatření
v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let
Zadávající katedra: Katedra trestního práva

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í:

1. Úvod
2. Vývoj ochranných opatření a opatření v ČR
3. Právní úprava ochranných opatření ve věcech mladistvých a opatření ve věcech dětí mladších patnácti let
4. Sankční systém dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže
5. Ochranné opatření a jeho srovnání s opatřením
6. Ukládání a výkon ochranného opatření a opatření v praxi
7. Kriminologické aspekty kriminality mládeže a činů jinak trestných u dětí mladších patnácti let
8. Exkurz do zahraniční právní úpravy
9. Shrnutí a úvahy de lege ferenda

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci na téma:

Ochranná opatření v řízení mladistvých a opatření v řízení dětí mladších patnácti let

zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala způsobem ve vědecké práci obvyklým.

Kateřina Kříčková

Plzeň, březen 2013

Na tomto místě bych si ráda dovolila poděkovat vedoucímu mé práce JUDr. Petru Škvainovi za jeho vstřícnost při volbě tématu, za rady a připomínky zejména při sestavování osnovy práce, a v neposlední řadě své i partnerově rodině, partnerovi, přátelům a všem, kteří mi poskytovali podporu v průběhu celých mých studií.

Kateřina Kříčková

Obsah:

1. Úvod	6
2. Vývoj ochranných opatření a opatření v ČR	8
2.1. Zákon č. 48/1931 Sb. z.a.n., o trestním soudnictví nad mládeží.....	8
2.2. Právní postavení soudnictví nad mládeží od roku 1950 do současnosti.....	11
3. Právní úprava ochranných opatření ve věcech mladistvých a opatření ve věcech dětí mladších patnácti let	13
3.1. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změnách některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).....	14
3.2. Odpovědnost mládeže za protiprávní činy.....	20
4. Sankční systém dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže	22
4.1. Sankční systém v řízení ve věcech mladistvých.....	22
4.1.1. Výchovná opatření.....	23
4.1.2. Ochranná opatření.....	31
4.1.3. Trestní opatření.....	39
4.2. Sankční systém v řízení dětí mladších patnácti let.....	46
5. Ochranné opatření a jeho srovnání s opatřením	53
6. Ukládání a výkon ochranného opatření a opatření v praxi	57
6.1. Uložení ochranné výchovy mladistvému soudem pro mládež Okresním soudem v Ústí nad Labem.....	57
6.2. Uložení ochranné výchovy dítěti mladšímu patnácti let soudem pro mládež Okresním soudem v Ústí nad Labem.....	59
6.3. Zhodnocení případů.....	61
7. Kriminologické aspekty kriminality mládeže a činů jinak trestných u dětí mladších patnácti let	62
8. Exkurz do zahraniční právní úpravy	66
8.1. Slovenský systém soudnictví pro mladistvé.....	66
8.2. Kanadský systém soudnictví pro mladistvé.....	69
9. Závěr a úvahy de lege ferenda	72
10. Summary	76
11. Seznam použité literatury	78

1. Úvod

Téma mé diplomové práce jsem si zvolila vzhledem k mému dlouhodobému zájmu o problematiku kriminální mládeže a možné reakce společnosti na jejich protiprávní jednání. Kriminalita mládeže je jistě aktuální téma, které je probíráno širokou veřejností ať již z oblasti odborné či laické. Jedním z prostředků jak zabránit další kriminální činnosti mládeže je reakce na jejich činy ze strany státu. Proto se v této práci budu konkrétněji zabývat ochranným opatřením, které lze uložit mladistvému a opatřením, které lze uložit dítěti mladšímu patnácti let za jejich protiprávní jednání. Právní úprava trestního práva mládeže je upravena v zákoně č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

Cílem mé práce je nastínit systém sankcí jakožto možné reakce na kriminalitu mládeže obsažené v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže, podrobněji se budu zabývat ochrannými opatřeními a opatřeními. Nejprve bych chtěla poukázat na historický vývoj trestního práva mládeže, který ovlivnil z nemalé části dnešní právní úpravu obsaženou v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. Myšlenkový základ, který je obsahem mé diplomové práce, vychází ze základů nové právní úpravy, tedy z podstaty restorativní justice a individuálního přístupu k mladistvému. Jejich podstatu se budu snažit nastínit spolu se základními pojmy obsaženými v zákoně, které jsou potřebné k pochopení trestní odpovědnosti mládeže. Dále se budu věnovat systému trestních sankcí jako celku, které se užijí u mladistvých a u dětí, tedy výchovným opatřením, ochranným opatřením, trestním opatřením a opatřením, které se pokusím postupně nastínit.

V další části mé práce se zabývám srovnáním ochranných opatření a opatření v jejich vzájemných souvislostech a rozdílech. Teoretickou část doplním o praktické případy, které posuzoval Okresní soud v Ústí nad Labem s poukazem na dosavadní život mladistvého či dítěte a na jejich ovlivnění uloženou sankcí. Také zpracuji statistické údaje z období od 1.1. 2005 až do 31.12.2011, které se věnují kriminalitě mládeže a uloženým sankcím.

Stručně se také budu věnovat zahraničním právním úpravám postavení mládeže v systému trestního práva v Kanadě a na Slovenské republice, které považuji v různých ohledech za inspirativní.

Na závěr své práce se zaměřím na zhodnocení systému soudnictví pro mladistvé v České republice a ze zjištěných poznatků z této práce se pokusím o úvahy de lege ferenda.

2. Vývoj ochranných opatření a opatření v ČR

2.1. zákon č. 48/1931 Sb. z.a.n., o trestním soudnictví nad mládeží

Zákon č. 48/1931 Sb. z. a n., o trestním soudnictví nad mládeží (dále jen ZTSM) zavedl rozdílný pohled na kriminalitu mládeže a dospělých, završil dlouholeté snahy o reformu této problematiky a sjednotil „právní úpravu týkající se trestního soudnictví ve věcech mládeže pro celé československé území“¹. Základními zásadami při utváření zákona byl nový pohled na kriminalitu mládeže jako takové a pohled na jejich trestání za protiprávní činy, což vyplývá z důvodové zprávy k vládnímu návrhu zákona. „Vůdčí zásadou trestního práva mládeže musí naopak být: co nejméně trestati, co nejvíce vychovávat, a je-li nutné trestati, pak i trestem vychovávat a polepšovat. To však vyžaduje, aby trestné činy spáchané ve věku mladistvém byly posuzovány, hledíc k nedokonanému vývoji mladistvého a jejich příčinám, mírněji a odchylně od trestných činů osob dospělých, a aby také trestní řízení bylo přizpůsobeno věku mladistvého provinilce.“² Pro utváření osnovy ZTSM sloužila jednak osnova z roku 1922, která však nebyla nikdy předložena Národnímu shromáždění a jednak zákony přijaté roku 1923 v Německu, roku 1928 v Rakousku a v mnoha dalších západních zemích.

Tento zákon obsahoval ustanovení, která upravovala jak trestní právo hmotné (§ 2 odst. 1 ZTSM) tak i procesní (§ 28 odst. 1 ZTSM) a také rozlišoval pojmy mladistvý a nedospělý.

Pojem mladistvý je definován v § 2 odst. 1 ZTSM jako osoba, která v době spáchání trestného činu dovršila čtrnáctého roku věku, avšak bylo jí méně než osmnáct let. Podle § 1 odst. 1 ZTSM je pojem nedospělý chápán jako osoba, která v době spáchání protiprávního činu nedovršila čtrnáctý rok. Toto rozlišení je podstatné pro určování trestní odpovědnosti, tedy osoba, která nedovršila v době spáchání trestného činu čtrnácti let, nebyla za svůj čin trestně odpovědná. I když nedospělý není trestně odpovědný za svůj čin jinak trestný, stanovuje zákon zvláštní skupinu nedospělých, kteří již dosáhli dvanáctého roku věku a spáchali takový čin,

¹ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. XI

² Miříčka, A., Scholz, O.: *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý Kompas, 1932, s. 5

za nějž zákon stanoví trest smrti nebo doživotní ztrátu svobody. V takovém případě řešení jejich deliktů citovaný zákon přenechal poručenským soudům, které mohly nařídit nad nedospělým ochrannou výchovu. Tato byla následně vykonávána v tzv. výchovných nebo v léčebných ústavech.

Dalším významným pokrokem při určování trestní odpovědnosti bylo stanovení relativní trestní odpovědnosti či přičetnosti což je stanoveno v ustanovení § 2 odst. 2 ZTSM. Relativní trestní odpovědnost „má tvořit jakýsi přechod mezi absolutní trestněprávní neodpovědností u osob do čtrnácti let a absolutní trestněprávní odpovědností u osob od osmnácti let.“³ Tedy trestní odpovědnost nebyla a není závislá pouze na věku pachatele, ale velkou měrou byla a je, závislá na celkovém rozumovém a mravním vývoji jedince, který spáchal protiprávní čin. „Mířička a Scholz uvádějí, že zaostalým je ten mladistvý, který nedosáhl takového stupně vývoje po stránce intelektuální (schopnost rozpoznávací) nebo po stránce mravní (schopnost určovací), jaké zpravidla dosahují jeho normální vrstevníci“⁴. Tedy jedinci, kteří již dosáhli trestní odpovědnosti dle věku, nemusí být trestně odpovědní z důvodů jejich nedostatečného vývoje v oblasti rozumové a mravní.

Zákon v § 3 odst. 1 ZTSM zaváděl nový pojem pro trestný čin, který spáchal mladistvý a to provinění, z čehož vyplývá, že trestněprávního deliktu, který se nazývá provinění, se může dopustit pouze mladistvý pachatel. Otázka trestů za protiprávní činy byla také odlišná od běžné právní úpravy. Trest odnětí svobody byl u mladistvých snižován na polovinu. U činů za který zákon stanovil trest smrti nebo doživotí byl trest pro mladistvého stanoven až na 15 let. Dále se snižoval peněžité trest a to také na polovinu jako u trestu odnětí svobody a za určitých podmínek mohlo být i upuštěno od potrestání. Dále byla dána možnost soudu uložit s trestem i mimo něj výchovná a léčebná opatření. „Zákon rozeznával tři druhy výchovných opatření: ochranný dozor, ochrannou výchovu rodinou a ochranou výchovu ústavní.“⁵ „Jako příklady výchovných opatření zákon v ustanovení § 1 odst. 2 uvádí: pokárání nedospělého (mladistvého) nebo přenechání jeho potrestání rodině nebo

³ Zezulová, J.: *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 38

⁴ Mířička, A., Scholz, O.: *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý kompas, 1932, s. 15 citováno z Zezulová, J.: *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 39

⁵ Zezulová, J.: *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 43

škole, umístění v jiné rodině nebo dání do léčebného nebo jiného vhodného ústavu, nařízení ochranného dozoru nebo ochranné výchovy.“⁶

Poprvé se v zákoně objevuje také pojem ochranné opatření. Toto opatření sloužilo spíše k ochraně mladistvých, kteří by mohli být mravně ohroženi. Úprava ochranného opatření byla v zákoně upravena jen do té míry, aby doplňovala úpravu výchovných a léčebných opatření.

Zákon ZTSM upravoval také zvláštním způsobem procesní postup v řízení mladistvých. Základní zásady procesního práva se odlišovaly od pojetí procesního práva v klasickém trestním řízení. Stejně jako hmotně právní stránka zákona ZTSM, tak i procesně právní stránka byla vedena myšlenkou mladistvé netrestat, ale vychovávat. K tomu sloužila i soustava jiných orgánů, která soustavně spolupracovala se soudy v řízení mládeže. Mezi takovéto orgány patřily například pomocné zařízení pro soudní péči o mládež. Při výběru soudců, kterým byla přidělena agenda řízení ve věci mládeže, byla s velikou pečlivostí na osobnost a jejich kvalifikaci, dána snaha o co nejlepší jejich výběr.

Soudy pro mládež nebyly zřizovány jako oddělené instituce, nýbrž byly součástí stávajícího systému justice. U Okresního soudu byl jeden ze stávajících soudců zvolen soudcem mládeže. Tomuto soudci náleželo rozhodování v trestním řízení o provinění mladistvých, které mělo charakter přestupku, a také vykonával funkci poručenského soudce. „Tato opatření byla vedena snahou o urychlení a prohloubení součinnosti trestního soudce se soudcem poručenským.“⁷ Oproti tomu u Krajského soudu byl pro tento účel zřízen specializovaný senát tzv. senát mládeže, kterému příslušelo projednávání trestných činů na úrovni zločinů a přečinů⁸. Každý senát byl tvořen ze dvou soudců, kteří byli zvoleni jako soudci mládeže. Pokud byla projednávána věc, která patřila do působnosti soudu porotního, byli k těmto soudcům dále zvoleni dva přísedící. O tom kdo bude vykonávat činnost soudce mládeže či přísedícího rozhodoval ministr spravedlnosti, naproti tomu kdo bude vykonávat funkci žalobce mládeže, rozhodoval vrchní prokurátor. Žalobce mládeže měl být zvolen na každé státní zastupitelství.

Názor na ZTSM se různil a byl podroben i velké kritice, ale šlo o první celkovou kodifikaci trestního práva mládeže a je zde více než patrné, že nejen

⁶ Zedulová, J.: *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 42

⁷ Zedulová, J.: *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 57

⁸ Srov. Francek, J.: *Velké dějiny země Koruny České, Zločinnost a bezpráví*. Praha, Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011, s. 413

hmotně právní ustanovení, ale i procesně právní ustanovení tohoto zákona jsou vedena myšlenkami, aby společnost vedla mladistvé, vychovávala je a byla jim nápomocna. Bohužel ZTSM se nemohl dále rozvíjet, jelikož v roce 1950 byl trestním zákonem č. 86/1950 Sb. a trestním řádem zákonem č. 87/1950 Sb. zrušen a jeho myšlenky na zvláštní úpravu postavení mladistvých v trestním řízení nebyly přejaty do nové právní kodifikace.

2.2. Právní postavení mládeže po roce 1950 do současnosti

„Platnost zákona o trestním soudnictví nad mládeží však již neměla mít dlouhého trvání, neboť vzápětí po únorovém komunistickém převratu v roce 1948 byly zahájeny práce na novém trestním zákonu, koncipovaném v duchu sovětského trestního zákonodárství, kde již přirozeně nebylo místo pro samostatné trestní právo mládeže.“⁹ Dne 12. července roku 1950 byl Národním shromážděním přijat zákon č. 86/1950 Sb. trestní zákon (dále trestní zákon) a zákon č. 87/1950 Sb. trestní řád (dále trestní řád). Problematika mládeže byla včleněna do obecné úpravy trestního práva a to pouze do osmi ustanovení. Zákon znal pouze jedno označení protiprávního činu a to trestný čin. Trestný čin musel splňovat materiální znak trestného činu (tj. trestný čin musel splňovat určitou společenskou nebezpečnost, která byla hodnocena společností za více než malou). Za mladistvého pachatele byla označována osoba, která v době spáchání trestného činu dovršila patnáctý rok věku a nedovršila osmnáctý rok věku. Tedy spodní hranice trestní odpovědnosti se oproti minulé právní úpravě zvýšila o jeden rok. Tresty ukládané mladistvým za jejich protiprávní činy mají mít charakter především výchovný. „Proto se trestání jako krajní prostředek ochrany společnosti omezuje na případy nutné, kdy nestačí výchovná opatření, která rovněž upravují trestní zákony.“¹⁰ Jaké byly trestní sazby pro mladistvé? Nově bylo zavedeno ochranné opatření, mezi které se řadilo ochranné léčení, ochranná výchova a zabránění věci. Trestní zákon spolu s trestním řádem byly několikrát novelizovány a byly snahy o úpravu trestního práva mládeže. V roce 1961 vznikly nové trestní kodexy a to zákon č. 140/1961 Sb. trestní zákon a zákon č. 141/1961 Sb. trestní řád.

⁹Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. XII

¹⁰Solnař, V.: *Systém československého trestního práva, Tresty a ochranná opatření*. Praha: Academia, 1979, s. 166-167

Stále bylo zachováno výchovné pojetí trestu u mladistvých. „V důsledku zdůraznění výchovného působení na mladistvého a pomocné úlohy trestní represe je především rozšířeno právo soudu upustit od potrestání mladistvého, jehož uznal vinným, má-li za to, že ochranná výchova, kterou zároveň ukládá, zajistí nápravu mladistvého lépe než trest.“¹¹ Trest odnětí svobody se pro mladistvé snižoval na polovinu, kdy horní hranice trestní sazby nesměla převyšovat pět let. Dle novely z roku 1973 mohl soud uložit mladistvému ochranou výchovu i vedle trestu. I ochranné opatření bylo novelizováno. Rozdělovalo se na dvě skupiny: skupinu postihující svobodu (ochranné léčení, ochranná výchova a ochranný dohled), tak skupinu postihující majetek (zabrání věci). Ochranná opatření se mohla ukládat za určitých podmínek samostatně, místo trestu či vedle trestu. Osobám mladším patnácti let, tedy osobám, které nejsou trestně odpovědné, mohl soud, a to pouze v občanskoprávním řízení, uložit za spáchání činu jinak trestného ochrannou výchovu. Rozlišovalo se pouze to, zda se ochranné opatření uloží obligatorně či fakultativně. Obligatorně se ukládalo, pokud osoba spáchala čin jinak trestný ve věku od dvanácti let do patnácti let, za který trestní zákon stanovil trest smrti. Fakultativní podmínky uložení ochranné výchovy byly následující. Pokud trest, který stanovil trestní zákon, byl jiný než u obligatorní podmínky a pokud soud s přihlédnutím na celkový stav a prostředí osoby, dospěl k názoru, že je to nutné k zajištění jeho řádné výchovy. „Výkon ochranné výchovy by měl být výrazněji odlišen od výkonu trestu odnětí svobody, aby trest- vzhledem k často krátkému trvání nebyl mírnějším opatřením než na neurčitou dobu vyslovená ochranná výchova.“¹² Tedy zásadou trestního zákona a smyslem trestů bylo, vychovávat mladistvé v řádné pracující občany.

Po revolučním roce 1989 nastaly změny i v trestním právu. Doposud platný trestní zákon byl často novelizován, čímž bylo dosaženo i určitých změn v oblasti trestního práva mládeže. Nastaly změny v oblasti rejstříku trestů, kdy byl tento rejstřík trestů rozšířen o trest vyhoštění, zákaz činnosti až na dobu 5 let, obecně prospěšné práce a další. Avšak zásadní reformy v oblasti trestního práva mládeže chyběly. Nebyla dostatečně upravena oblast řízení ve věcech mládeže a úprava chyběla i v přesné definici trestní odpovědnosti mládeže. „V případě spáchání činu mladistvou osobou nenastupuje u ní plná trestní odpovědnost, ale modifikovaná

¹¹Solnař, V.: *Systém československého trestního práva, Tresty a ochranná opatření*. Praha: Academia, 1979, s. 168

¹²Solnař, V.: *Systém československého trestního práva, Tresty a ochranná opatření*. Praha: Academia, 1979, s. 197

odpovědnost mající svůj základ v odlišném pojetí této odpovědnosti. Z hlediska materiální stránky trestného činu musí jít o čin, jehož stupeň nebezpečnosti pro společnost je vyšší než malý.¹³ Tato úprava byla zcela nevyhovující a aplikace v praxi byla neuspokojivá.¹⁴ První kodifikací, která by se zabývala trestním právem mládeže jako samostatným odvětvím, se začala zabývat v roce 1997 Komise pro rekodifikaci trestního práva hmotného a procesního. V roce 2000 byla vytvořena touto komisí první neoficiální osnova nové kodifikace trestního práva mládeže. V průběhu roku 2000 byl vládě předložen a posléze i schválen věcný záměr nového zákona avšak až 21.5.2003 byl vládní návrh zákona projednán a schválen Poslaneckou sněmovnou, poté byl schválen senátem a podepsán prezidentem republiky. Následně byl nový zákon uveřejněn pod číslem 218 ve Sbírce zákonů a nabyl účinnosti 1.1.2004.

3. Právní úprava ochranných opatření ve věcech mladistvých a opatření ve věcech dětí mladších patnácti let

Trestní odpovědností fyzických osob se primárně zabývá zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník (dále jen trestní zákoník). Tento však v ustanovení § 109 odkazuje na zákon č. 218/2003 Sb. zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále jen zákon o soudnictví ve věcech mládeže či ZSM). Trestní zákoník zasahuje velkou měrou do řízení ve věcech mladistvých a to v ohledu možnosti uložit mladistvému pachateli ochranné opatření. „Ochranná opatření jsou jedním z druhů trestněprávních sankcí (srov. § 36 a násl. trestního zákoníku), přičemž jde o samostatnou kategorii trestněprávních sankcí u dospělých pachatelů a o zvláštní typ opatření u mladistvých pachatelů (vedle výchovných opatření a trestních opatření)¹⁵ a zároveň jejich částečný obsah je i obsah opatření ukládaným dětem mladším patnácti let. Soud, který ukládá mladistvému ochranné opatření, kromě ochranné výchovy, se musí řídit příslušnými ustanoveními trestního zákoníku.

¹³Zezulová, J.: *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 83

¹⁴Srov. Zezulová, J.: *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997, s. 83

¹⁵Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 211

Touto problematikou se budu zabývat podrobněji dále v mé práci.

3.1. Zákon č. 218/2003 Sb. zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Jak je již výše řečeno zákon, který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2004 je zákon č.218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (dále zákon o soudnictví ve věcech mládeže, zákon či ZSM). Tento zákon vychází z myšlenek a koncepce problematiky trestání mládeže koncipované v zákoně č. 48/1931 Sb. z. a n. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže završil dlouholeté snahy o celkovou samostatnou kodifikaci trestního práva mládeže. Nastínil jiný pohled na kriminalitu a trestání mládeže za jejich protiprávní činy. V zákoně o soudnictví ve věcech mládeže není kladen „důraz na potrestání provinilce za každou cenu (odplatu), ale spíše na hledání způsobu, jak mu umožnit žít, nalézt své sociální uplatnění a zároveň předejít konfliktním situacím souvisejícím se stíhanou trestnou činností.“¹⁶ Podle ustanovení zákona vyplývá snaha zákonodárce nejen o individuální pohled na postih za trestný čin, ale zároveň ukládá povinnost orgánům trestní justice, aby posuzovali individuálně mladistvého vzhledem k jeho osobním poměrům a celkové fyzické i duševní vyspělosti. Je zde kladen důraz na působení na konkrétního jedince tak, aby si co nejvíce uvědomil následky svého jednání, aby pochopil smysl potrestání za spáchaný protiprávní čin, tedy důsledky svého jednání a vyvodil z toho pozitivní závěr pro své další chování, které je již obecně uznáváno. Hlavním cílem zákona jak je již výše uvedeno není retributivní (odplatná) justice, která chce především trestat, ale pomocí výchovného a pozitivního působení na jedince chce dosáhnout omezení delikvence mládeže, cílem tedy je restorativní justice („soustřeďuje se na vztah mezi pachatelem, obětí a jejich nejbližším sociálním okolím, na pochopení činu v kontextu jeho morálních, sociálních a ekonomických souvislostí, na projev pokání pachatele, převzetí osobní odpovědnosti za nápravu jím způsobené materiální škody i nehmotné újmy, vedoucí

¹⁶Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 2

k odpuštění činu obětí a společenstvím¹⁷). „Důraz je zde kladen na výběr vhodného opatření, které má přispět k žádoucímu sociálnímu vývoji dospívajícího, a tím i snížit riziko jeho další kriminální kariéry.“¹⁸ Zákon neobsahuje pouze hmotněprávní ustanovení, ale též procesní ustanovení, která upravují postup a rozhodování ve věcech mládeže, kterých se dopustili mladiství nebo děti mladší patnácti let.

Struktura zákona o soudnictví ve věcech mládeže je koncipována do sedmi částí, kdy první část je rozdělena do čtyř hlav, kde se například vymezuje základní smysl zákona, pojmy jako je mladistvý či dítě mladší patnácti let, opatření, která mohou být uložena mladistvým nebo dětem mladším patnácti let a dále nejen procesní ustanovení, která upravují postup orgánů činných v trestním řízení ve věcech mládeže, ale i řízení ve věcech dětí mladších patnácti let. Část druhá se zabývala změnami trestního zákona č. 140/1961 Sb., přičemž v současné době je již zrušena, neboť byl přijat nový trestní zákoník č. 41/2009 Sb. Třetí až šestá část se zabývá změnami trestního řádu, zákona o přestupcích, zákona o výkonu trestu odnětí svobody a zákona o výkonu vazby v souvislosti s přijetím zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Celý zákon je pak rozčleněn do sto čtyř paragrafů.

Pro celkové pochopení smyslu zákona je jistě velice důležité vymezit základní pojmy, které zákon používá. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže definuje v ustanovení § 2 základní pojmy, které se v zákoně vyskytují. Mezi ně patří pojmy mládež, dítě mladší patnácti let, mladistvý, protiprávní čin, provinění, čin jinak trestný, opatření, orgány činné podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže a soud pro mládež.

Mládeží podle ZSM se rozumí dvě kategorie osob, děti, tedy osoby mladší patnácti let a mladiství, tedy osoby, které nedovršily osmnáctý rok svého věku. Spodní věková hranice není zákonem stanovena.

Dítětem mladším patnácti let se rozumí dítě, které nedovršilo patnáctého roku věku. Pokud takovéto dítě spáchá čin jinak trestný, není za tento čin trestně odpovědné a to ani v době svých patnáctých narozenin, jelikož patnáctý rok věku je dovršen až uplynutím dvacáté čtvrté hodiny takového dne.¹⁹

¹⁷Hendrych, D., a kol.: *Právní slovník*. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, [citováno dne: 3.3.2013] dostupný z Beck online: <http://url.googlejuz.cz/5ko>

¹⁸Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 3

¹⁹ Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 9

Mladistvou je osoba, která v době spáchání provinění dovršila patnáctý rok svého věku a nepřekročila osmnáctý rok svého věku. S pojmem mladistvý ZSM spojuje trestní odpovědnost. Stejně jako u dětí mladších patnácti let, je velice důležité přihlížet k ustanovení o počítání času tedy k § 139 trestního zákoníku, aby bylo správně určeno, zda se konkrétní osoba má považovat za mladistvou či nikoliv. Pokud osoba v době svých osmnáctých narozenin spáchá protiprávní čin, pohlíží se na ni jako na osobu mladistvou. Pokud by osoba z hlediska občanského práva nabyla plné zletilosti, tak z hlediska trestního práva je to skutečnost zcela bezvýznamná. Stále se na ni pohlíží jako na mladistvou dle výše uvedených kritérií.

Pod pojmem *protiprávní čin* ZSM zahrnuje provinění, trestný čin nebo čin jinak trestný. Avšak vzhledem k různým novelizacím ZSM se protiprávními činy rozumí jen provinění, která páchají mladiství a činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let.

Proviněním se ZSM zabývá v ustanovení § 6 zákona a rozumí se tím takový čin, který je považován za trestný, tedy naplňuje všechny znaky trestného činu dle ustanovení § 3 odst. 1 trestního zákoníku, avšak takového činu se dopustí osoba mladistvá. Pojem provinění se u mladistvých používá z důvodů nevhodnosti pojmu trestný čin. „Nevhodnost vyplývá z toho, že nevyjadřuje přesně podstatu jednání mladistvého, jelikož společnost přinejmenším je za jeho jednání spoluobviněná. Nepodařilo se jí dostatečně zajistit správnou výchovu mladistvého a tak mohly vzrůstat jeho delikventní projevy.“²⁰

Za čin jinak trestný se považuje takový čin, který by za jiných okolností byl považován za trestný čin. Takového činu se může dopustit osoba, která z důvodů nedostatku věku, přičetnosti nebo relativní přičetnosti, nedostatku rozumové a mravní vyspělosti není trestně odpovědná. Dále za takový čin považuje čin spáchaného pachatelem, který je trestně odpovědný, ale vzhledem k § 12 odst. 2 trestního zákoníku tedy s ohledem na zásadu subsidiarity trestní represe není na něj uplatňována trestní odpovědnost. Avšak zákon o soudnictví ve věcech mládeže se zabývá prvou možností spáchání činu jinak trestného tedy z hlediska nedostatečného věku, přičetnosti a celkově nevyvinuté rozumové a mravní vyspělosti.

Tak jak má ZSM zakotven individuální pojetí trestného činu jako provinění, které spáchá mladistvý má i zvláštní pojem na trestní sankci, která může být

²⁰ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 52

ukládána jak mladistvým, tak dětem mladším patnácti let. Zákon používá jednotný pojem *opatření*, které má lépe vystihovat smysl sankcí podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. I když opatření v sobě zahrnuje i prvky újmy, smyslem opatření je přispívat k tomu, aby se mladistvý či dítě mladší patnácti let zdrželi svých činů a byli přijati zpět do společnosti, ale také aby si uvědomovali protiprávnost svých činů a přispěli k odstranění následků svých činů. Mladistvým, kteří se dopustí provinění lze podle § 10 ZSM uložit výchovná opatření, ochranná opatření a trestní opatření. Dětem mladším patnácti let lze za čin jinak trestný uložit opatření, které v sobě zahrnuje výchovné povinnosti, výchovná omezení, napomenutí s výstrahou, zařazení do terapeutického, psychologického či jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče, dohled probačního úředníka, ochrannou výchovu a ochranné léčení. Tento výčet je taxativní, tedy nelze se od něj odchýlit a je upraven v § 93 odst. 1 ZSM.

Orgány činné podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže zákon rozumí policejní orgány, státního zástupce a soud pro mládež. Policejními orgány ZSM rozumí útvary Policie České republiky, avšak dále nekonkretizuje, které útvary by měly být příslušné.

Pouze *soudy pro mládež* se mohou zabývat řízením ve věcech mladistvých a řízením ve věcech dětí mladších patnácti let což potvrdil i Vrchní soud „Rozhodl-li ve věci mladistvého obecný soud [§ 2 odst. 2 písm. e) ZSM] ač ji měl podle § 2 odst. 2 písm. d) a § 4 ZSM projednat rozhodnout soud pro mládež, jedná se o podstatnou vadu řízení ve smyslu ustanovení § 258 odst. 1 písm. a) trestního řádu, kterou nelze napravit v řízení před odvolacím soudem (§ 259 odst. 1 trestního řádu)“²¹. Funkci soudů vykonávají specializovaní soudci pro mládež či senáty k tomu zřízené. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže nezakládá speciální soustavu soudů, ale jedná se o specializaci v rámci obecné soustavy soudů.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se řídí různými zásadami z oblasti hmotného či procesního práva, z nichž některé jsou shodné se zásadami obecných právních předpisů. Avšak vzhledem k tomu, že zákon je *lex specialis* objevují se některé zásady zcela specifické pro tento zákon. Zákonodárce vycházel při utváření zásad nejen z dosavadních poznatků a zkušeností při snaze kodifikovat trestní právo nad mládeží, ale dále vycházel již ze známého zákona č. 48/1931 Sb. o trestním

²¹ Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2.2.2005, sp. zn. 8 To 14/2005

soudnictví nad mládeží. „Zásady vycházejí z principu, že všechna opatření, postupy a prostředky upravené tímto zákonem je třeba využívat k obnově narušených sociálních vztahů, ke znovu začlenění mladistvého do jeho sociálního prostředí a k prevenci trestné činnosti.“²² Zákon zásady, jimiž se mají orgány činné v řízení mladistvých řídit, upravuje v § 3 ZSM.

Mezi základní zásady společné pro obecnou právní úpravu jsou zásady obsažené v ustanovení § 3 odst. 1 ZSM, tedy zásada *nullum crimen sine lege praevia* (zákaz retroaktivity v neprospěch pachatele), *nullum crimen sine lege* (není trestného činu bez zákona) a *nuena poena sine lege* (není trestu bez zákona). Všechny tyto zásady mají ústavněprávní úroveň, jelikož jsou zakotveny v Listině základních práv a svobod v článku 39 „, jen zákon stanoví které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit a v článku 40 odst. 6 trestnost činu se posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl trestný čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější).“²³ Jen zákon o soudnictví ve věcech mládeže spolu s trestním zákoníkem může stanovit, kdo a za jakých podmínek spáchal provinění a jaká je za toto jednání sankce. Zcela je vyloučeno zhoršení postavení pachatele z důvodů zpětného působení trestního zákona, tedy zákaz retroaktivity. Všechny tyto zásady jsou velice důležité pro právní jistotu společnosti a patří k základním prvkům demokratické společnosti.

V § 3 odst. 2 ZSM se uplatňuje zásada *ekonomie trestní represe*, tedy zásada, která má být uplatňována v procesním právu. Vychází z principu používání zvláštního způsobu řízení a opatření jako jsou ochranná a výchovná opatření. Jen pokud nelze touto cestou působit na mladistvé, aby se naplnil smysl zákona, je třeba použít až tehdy trestní opatření. Opatření by měla především sloužit k nápravě narušených sociálních vztahů a k předcházení trestné činnosti.

Ustanovení § 3 odst. 3 ZSM obsahuje zásadu *přiměřenosti při ukládání opatření*. Mělo by se vycházet z celkového individuálního přístupu ke každému mladistvému nebo dítěti mladšímu patnácti let, vzhledem k jejich rozumové a mravní vyspělosti, jejich věku, zdravotnímu stavu a k závažnosti činu, který spáchali. Opatření by mělo na mladistvého či na dítě působit tak, aby se nenarušil jejich další

²² Schelleová, I. a kol.: *Právní postavení mladistvých*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 50

²³ Jelínek, J., Melicharová, D.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládež s poznámkami a judikaturou*. Praha : Linde Praha a.s., 2004, s. 9

přirozený vývoj. Dále musí být respektováno jejich národnostní, kulturní a náboženské smýšlení, které nesmí být příčinou uložení některého z opatření.

Na výše zmíněnou zásadu navazuje *zásada specifického přístupu projednávání trestních věcí mládeže* či *věcí u dětí mladších patnácti let*, která je obsažena v § 3 odst. 4 ZSM. Je důležité, aby orgány činné v řízení mladistvých či dětí mladších patnácti let přistupovaly ke každému s maximální péčí a individuálním přístupem. Je totiž důležité, aby mladistvý či dítě pochopili důvod jejich řízení, v čem je spatřováno jejich pochybení a jaké následky jim hrozí. Proto osoby, které provádějí úkony v řízení, mají mít dostatek životních a profesních zkušeností a mají mezi sebou spolupracovat tak, aby se naplnil účel řízení a nebyl narušen vývoj dítěte.

Podle § 3 odst. 5 ZSM má každý mladistvý i dítě mladší patnácti let právo na *ochranu svého soukromí* a to z toho důvodu, aby řízení nemělo negativní vliv na vývoj mládeže. Na výše uvedené ustanovení navazuje § 52 ZSM, který říká, že informace o průběhu trestního řízení mladistvých a řízení dětí mladší patnácti let lze jen za předpokladu, že to nenaruší smysl a účel tohoto řízení a nebude narušeno soukromí mladistvého a dítěte mladšího patnácti let. Důležité je také ustanovení § 53 a § 54 ZSM, podle kterého zveřejňování informací, které by přímo obsahovaly jméno či by to vedlo ke zjištění totožnosti mladistvého nebo dítěte mladšího patnácti let je zakázáno. Dále je přesně vymezen okruh účastníků, kteří mohou být přítomni na veřejném zasedání či hlavním líčení. Řízení s ohledem na ochranu osobnosti a vývoje mladistvého a dítěte mladšího patnácti let, se koná neveřejně, avšak na jejich žádost se může konat veřejně.²⁴ „Se zásadou ochrany soukromí mladistvého spojuje v tomto ustanovení zákon zásadu presumpce neviny, která je obecně vyjádřena v § 2 odst. 2 zákona č. 141/1961 trestního řádu (dále trestní řád) a také v článku 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.“²⁵

K dalším velice důležitým zásadám patří *zásada rychlosti řízení a právo mladistvého a dítěte mladšího patnácti let na projednání věci bez zbytečného odkladu a v přiměřené lhůtě*, která je zakotvena v ustanovení § 3 odst. 6 zákona. Tato zásada je velice důležitá ke splnění výchovného a preventivního působení a tedy i účelu zákona. Jelikož pokud bude řízení zbytečně zdlouhavé či k němu dojde až po dlouhé

²⁴ §199 trestního řádu

²⁵ Jelínek, J., Melicharová, D.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládež s poznámkami a judikaturou*. Praha : Linde Praha a.s., 2004, s. 11

době po spáchání provinění či činu jinak trestného, nebude mít takový vliv na mladistvého či na dítě mladší patnácti let.

V § 3 odst. 7 ZSM je řešena problematika odškodnění poškozeného. „Řízení podle tohoto zákona musí směřovat k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem nebo se mu dostalo jiného přiměřeného zadostiučinění, proto jsou orgány činné v tomto řízení povinny přihlížet k oprávněným zájmům poškozeného, dbát o to, aby byl poučen o svých právech a byla mu poskytnuta možnost jejich uplatnění. Je třeba posoudit vhodnost a účelnost některého ze zvláštních způsobů řízení vedoucího mimo jiné k náhradě škody nebo jinému odčinění škodlivých následků činu.“²⁶

Jak je již výše uvedeno, je důležitá profesionalita orgánů činných v trestním řízení mladistvých a v řízení dětí mladší patnácti let, proto *soudci, státní zástupci, policejní orgány, Probační a mediační služba a orgán sociálně-právní ochrany dětí* (dále jen OSPOD) jsou speciálně vyškolení na jednání s mládeží a úzce spolu spolupracují, aby společně dosáhli co nejlepšího působení na mládež, na což odkazuje ustanovení § 3 odst. 8 ZSM.

3.2. Odpovědnost mládeže za protiprávní činy

Stanovení podmínek trestní odpovědnosti je velice důležité pro určení, zda osoba, která spáchala protiprávní čin, bude za tento čin trestně odpovědná. Důležitým předpokladem pro určování trestní (ne)odpovědnosti je určení osoby, tedy zda jde o mladistvého či o dítě mladší patnácti let.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže taxativně vymezuje podmínky, za kterých lze osobu považovat za trestně odpovědnou. Důležitým mezníkem je stanovení věkové hranice, která je zákonem stanovena na patnáct let. Ve většině zemí se věk počátku trestní odpovědnosti pohybuje obdobně jako u nás, kolem věku patnácti let, avšak jsou zde i případy, kdy trestní odpovědnost je stanovena mnohem níže (např.: Velká Británie – 10 let či Severní Irsko - 7 let). V takovýchto zemích pomocí odborných pedagogů, sociálních pracovníků a psychologů je kladen veliký důraz na výchovné působení na mládež. Při utváření zákona byly tendence z řad veřejnosti, aby i u nás byla snížena věková hranice, avšak z důvodové zprávy k ZSM

²⁶ Schelleová, I. a kol.: *Právní postavení mladistvých*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 51

vyplývá, že lépe pomůže mladistvým a i dětem mladším patnácti let, které se dopustily činu jinak trestného, pokud budou eliminováni od prostředí, kde se projevuje kriminalita, a pomocí trestního soudnictví týkající se mládeže, budou aplikována specifická opatření.

Jak je již uvedeno výše, podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je osoba dle věku trestně odpovědná po dovršení patnáctého roku věku, tedy po půlnoci svých patnáctých narozenin. Pro trestní odpovědnost mladistvého není pouze určující věk, ale také jeho rozumová a mravní vyspělost. V ustanovení § 5 ZSM uvádí, že „koncepte trestní odpovědnosti mladistvých vychází z pojetí trestní odpovědnosti relativní, tzn. že mladiství by měli být za své jednání trestně odpovědní v závislosti na dosaženém stupni mravního a rozumového vývoje, a nikoli pouze pouhým dovršením určitého věkového stupně²⁷, zákon tedy zavádí pojem relativní trestní odpovědnost, která je závislá na podmíněné či relativní přičetnosti. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže sice nedefinuje přičetnost, ale trestní zákoník definuje nepřičetnost jako okolnost, která vylučuje trestní odpovědnost a je vázána buď na duševní poruchu nebo na nedostatek rozumové a mravní vyspělosti, aby jedinec mohl rozpoznat škodlivost svého protiprávního jednání či mu v něm zabránit. Vedle stanovené věkové hranice je tedy důležité, aby mladistvý dosáhl určité rozumové a mravní vyspělosti s přihlédnutím k individuálnímu vývoji každého mladistvého. Proto i dle věku trestně odpovědný mladistvý nemusí být vzhledem ke svému duševnímu a mravnímu vývoji trestně odpovědný za svůj protiprávní čin. Tedy pro celkové stanovení trestní odpovědnosti dle věku „je rozhodující faktický (matrikový) věk, ale i mentální věk, který vyjadřuje celkovou vyspělost jedince, tzn. jeho biologickou, psychickou a sociální úroveň, jež podmiňuje rozpoznávací a určovací schopnost pachatele.“²⁸ To, že zákon nebere v úvahu pouze faktický věk, ale i věk mentální se projevuje v zavedení relativní trestní odpovědnosti. „Úroveň rozumové a mravní vyspělosti požadovaná ustanovením § 5 odst. 1 ZSM jako předpoklad trestní odpovědnosti mladistvých má dvě složky, které se vzájemně ovlivňují a tvoří z hlediska vývoje mladistvého nedílný celek. Rozumovou a mravní vyspělost mladistvého je třeba posuzovat jednak ve vzájemných souvislostech obou těchto složek (nikoliv izolovaně), jednak ve vztahu k obvyklému vývoji mladistvých,

²⁷ Schelleová, I. a kol.: *Právní postavení mladistvých*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 54

²⁸ Schelleová, I. a kol.: *Právní postavení mladistvých*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004, s. 55

přičemž ze zákonné úpravy nevyplývají odlišné podmínky pro stanovení úrovně rozumové vyspělosti a mravní vyspělosti; v obou případech platí, že pouze v odůvodněných pochybnostech podložených konkrétními zjištěními je na místě, aby tato otázka byla řešena na podkladě posudku znalců z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, popřípadě psychologie.²⁹

Ze zásad ZSM je velice důležitá rychlá a adekvátní reakce na čin, který způsobil mladistvý a to i tehdy pokud za tento čin je pro nedostatek celkového vývoje trestně neodpovědný, za této situace se uplatní postup v řízení a uložení opatření jako u dětí mladších patnácti let, kteří nejsou trestně odpovědní z důvodů faktického věku.

Jak je již výše uvedeno, děti mladší patnácti let nejsou za svůj protiprávní čin, tedy za čin jinak trestný, trestně odpovědné z důvodů nedostatku věku. Avšak i za této situace je dle zásad ZSM důležitá reakce na takový to čin. Proto je zde dána možnost ukládat dětem mladším patnácti let opatření dle zákona jako včasnou a adekvátní reakci na jejich spáchaný čin jinak trestný. Celkovým řízením a ukládáním takových to opatření se budu dále zabývat ve své práci.

4. Sankční systém dle zákona o soudnictví ve věcech mládeže

4.1. Sankční systém v řízení ve věcech mladistvých

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže přinesl nejen rozdílný pohled na osoby, které jsou označovány jako mládež a spáchaly protiprávní čin, ale také přinesl nový pohled na trestání takových to pachatelů za jejich provinění. Přinesl monistické pojetí sankcí, které spočívá v zavedení jediného typu sankce a to *opatření*. Celkový systém opatření je dále členěn na tři odvětví a to *výchovná opatření*, *ochranná opatření* a *trestní opatření*. Zavedením takového systému, sleduje zákonodárce hlavně výchovné působení na mladistvého a to z důvodů, že je zde předpoklad jeho dalšího vývoje a možnost nasměrování jeho budoucího života tak, aby se další kriminální činnosti vyvaroval. „Zákon v ustanovení § 9 spatřuje účel opatření, která jsou ukládána mladistvým zejména ve vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj mladistvého se zřetelem k jím dosaženému stupni rozumového a mravního

²⁹Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006

vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází, dále pak v jeho ochraně před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páčání provinění. Je zde tedy mimořádně zdůrazněn výchovný resp. individuálně preventivní účel opatření.³⁰ I když opatření mají charakter výchovný, mohou v sobě také zahrnovat prvek újmy (trestní opatření), avšak dle zásad zákona mají mít taková to opatření subsidiární charakter. Odlišnost od obecné právní úpravy a tedy i sankcí, které jsou ukládány dospělým, a trestním zákonodárstvím nad mládeží spočívá také v pohledu zájmu trestního práva. Trestní zákonodárství dospělých je spíše zaměřeno do minulosti, tedy na dobu kdy byl spáchán trestný čin, kdežto právní úprava, která se týká mladistvých, je zaměřena na budoucnost. Tedy opatření jsou koncipována tak, aby docházelo k co nejmenší recidivě.

4.1.1. Výchovná opatření

Mezi nejmírnější sankce, tedy opatření, která mohou být ukládána mladistvým za provinění, jsou *výchovná opatření*. Jejich specifický účel je charakterizován v ustanovení § 15 odst. 4 ZSM, kdy mají sloužit především k usměrňování života mladistvého a tím přispívat k jeho dalšímu rozvoji a výchově. „Výchovná opatření tedy nemají mít žádný represivní účel a případná újma pro mladistvého, která je součástí výchovného opatření, by měla působit výhradně výchovným způsobem.“³¹ Výchovná opatření splňují zásadu v ustanovení § 3 odst. 4 ZSM, jelikož vytvářejí podmínky pro individuální přístup k mladistvému a to vzhledem k jeho spáchanému provinění, ale hlavně vzhledem k jeho sociálním a osobním poměrům. Další jistě nemalý význam tohoto opatření je také, možnost soudu pro mládež uložit výchovné opatření tam, kde obecný právní předpis, tedy trestní zákoník stanoví možnost uložení dospělému pachateli v rámci alternativního opatření přiměřená omezení nebo povinnost. Tedy v rámci soudnictví mládeže lze tato omezení nebo povinnosti nahradit výchovným opatřením.

V ustanovení § 15 odst. 2 ZSM taxativně vymezuje druhy výchovných opatření mezi, které řadí:

- a) dohled probačního úředníka
- b) probační program

³⁰ Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 338

³¹ Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 339

- c) výchovné povinnosti
- d) výchovná omezení
- e) napomenutí s výstrahou

Výchovná opatření může soud pro mládež v trestním řízení uložit při upuštění od uložení trestního opatření či u podmíněného upuštění od uložení trestního opatření. Vzhledem k povaze výchovných opatření je lze uložit součastně s trestním opatřením či ochranným opatřením. Avšak pokud soud pro mládež dospěje k názoru, že vzhledem k povaze spáchaného provinění či charakteru mladistvého, postačí uložení výchovného opatření, může je uložit samostatně. Tedy výchovné opatření lze ukládat samostatně a není závislé na některém jiném opatření. Dále lze výchovná opatření ukládat v souvislosti se zvláštním způsobem řízení, jak to zmiňuje ZSM v ustanovení § 15 odst. 1, v rámci standardního řízení, v rámci odklonů od standardního řízení a lze je také uložit už v průběhu trestního řízení, které je vedeno proti mladistvému, tedy před rozhodnutím soudu pro mládež o vině a trestu mladistvého. Takto lze postupovat pouze tehdy, pokud s tím mladistvý vysloví souhlas³² dle ustanovení § 10 odst. 2 zákona ve spojení s ustanovením § 15 odst. 3 zákona. Mladistvý svůj souhlas může v průběhu řízení kdykoli odvolat a to až do právní moci rozhodnutí soudu pro mládež. Předběžný souhlas mladistvého s výchovným opatřením nelze považovat za přiznání mladistvého, tedy nezabavuje to soudu povinnosti pohlížet na něj jako na nevinného.

Specifikum výchovných opatření spočívá dále v tom, že zákon nepředpokládá žádné právní důsledky pro případ jejich porušení, tedy je spíše vhodné, aby byly ukládány společně s trestními opatřeními. Toto však je neúčelné u napomenutí s výstrahou, kdy výkon této sankce může být proveden přímo v jednacím síni a jde o zdůraznění nežádoucího chování mladistvého a dále u probačního programu, jelikož ten lze ukládat pouze se souhlasem mladistvého, tedy nepředpokládá se porušení uložené sankce.³³

Doba, na kterou lze uložit výchovné opatření se odvíjí od skutečnosti za jakých okolností je toto opatření uloženo. Pokud soud uloží výchovné opatření společně s podmíněným odsouzením nebo s podmíněným odložením peněžitého opatření, je tato doba stejná jako stanovená zkušební doba. Pokud jsou ukládána

³² Vzhledem k povaze úkonu, tedy souhlasu s výchovným opatřením, musí být souhlas dán mladistvým osobně a to způsobem, který uvádí ustanovení § 59 odst. 1, 2 trestního řádu.

³³ Srov. Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011, s. 340

samostatně či vedle jiného opatření je doba stanovena na nejvýše tři roky. V průběhu této doby může soud pro mládež a v přípravném řízení státní zástupce, dříve uložené opatření změnit či zrušit a to pokud se ukáže, že plnění výchovného opatření vzhledem k aktuálnímu stavu mladistvého nelze na něm spravedlivě vyžadovat či jeho plnění není možné.

Při rozhodování o uložení výchovného opatření musí soud pro mládež dbát na aktuální rodinný stav, sociální prostředí a celkový vývoj mladistvého a to z důvodů možnosti vykonat takovéto opatření, ale hlavně, aby uložené výchovné opatření splnilo svůj výchovný účel. Pro správné určení výchovného opatření pro konkrétního mladistvého spolupracují po dobu přípravného řízení státní zástupce a v trestním řízení soud pro mládež s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí, probační a mediační službou a se zájmovými sdruženími občanů. Zvláště OSPOD je nezbytnou složkou ve vzájemné spolupráci a to s přihlédnutím k jeho častému přímému kontaktu jak s mladistvým, tak s jeho rodinou, popřípadě i školou.

a) Dohled probačního úředníka

Mezi první ochranné opatření ZSM řadí v ustanovení § 16 *dohled probačního úředníka* (také probační dohled). Tento dohled vykonávají zaměstnanci probační a mediační služby. Prováděný dohled má komplexní charakter, jelikož se zaměřuje na celkový způsob života mladistvého a na vnější vlivy, které ho ovlivňují. „Samotným probačním dohledem se rozumí pravidelné sledování chování mladistvého v jeho rodině a sociálním prostředí, v němž žije, sledování výchovného působení rodičů na něj, kontrola dodržování zákonem nebo soudem pro mládež stanovených podmínek dohledu a popřípadě povinnost, pokud mu byla uložena, pomoc mladistvému při řešení příčin spáchané trestné činnosti a jeho životních problémů a pozitivní vedení mladistvého probačním úředníkem k životu v souladu se zákonem.“³⁴ Je zde tedy kladem veliký důraz na spolupráci s rodinou a se zájmovými sdruženími. Pod pojmem dohled tedy nemůžeme chápat jakýsi dozor nad mladistvým, zda chodí do školy či vykonává další jemu uložená výchovná opatření, ale především je to pomoc a odborné vedení zaměřené na celkový způsob jeho života tak, aby nedocházelo k páčání další trestné činnosti. Dohled probačního úředníka lze uložit již v přípravném řízení a to na návrh státního zástupce, v průběhu řízení

³⁴ Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 168

před soudem pro mládež či v rozhodnutí ve věci samé. Dohled lze, a je to více než účelné, uložit společně s dalšími druhy výchovných opatření, ale také s ochranným opatřením a trestním opatřením. Mladistvý, kterému byl uložen probační dohled má povinnost spolupracovat s úředníkem z probační a mediační služby podle předem vypracovaného plánu dohledu, který v zásadě spočívá v dostavování se na předem domluvené schůzky s úředníkem, podávání informací ohledně způsobu svého života, tedy místo svého pobytu, školy, popřípadě zaměstnání, ale také informace o vykonávání mu uložených jiných opatření či povinností a omezení. Pro kontrolu působení rodiny na mladistvého, je mladistvý a jeho rodina povinna umožnit přístup probačnímu úředníkovi do obydlí kde se mladistvý zdržuje. „K podmínce dostavovat se ke konzultacím na středisko probační a mediační služby je třeba uvést i to, že zákonní zástupci mladistvého by se měli na středisko dostavovat spolu s mladistvým. Jednak proto, že mladistvý ještě není plnoletý a měl by tedy mít doprovod, ale především v rámci posílení výchovných prvků, kdy lze konzultaci vést i za přítomnosti zákonných zástupců, čímž je zvýšena efektivita tohoto působení. Mnohdy je součinností rodičů zapotřebí, bez nich nemusí ke změně postoje mladistvého dojít.“³⁵ Práce s mladistvým by neměla začínat pouze výkonem probačního dohledu, ale měla by zahrnovat řadu aktivit již v průběhu trestního řízení, jedině tak lze očekávat vznik „důvěry“ mezi probačním úředníkem a mladistvým, popřípadě jeho rodinou a dosáhnout výsledků i ve velice tíživých situacích.³⁶

Pokud mladistvý jakkoliv závažně či opakovaně poruší předem naplánovaný plán dohledu nebo nebude vykonávat další mu uložená výchovná opatření, je povinností probačního úředníka tyto skutečnosti oznámit soudu pro mládež či v přípravném řízení státnímu zástupci. Pokud úředník probační a mediační služby, který nad mladistvým vykonává dohled, posoudí, že nedostatky v chování mladistvého jsou méně závažného charakteru, lze mu uložit napomenutí a poučení, že při opakovaném selhání bude muset skutečnost oznámit soudu či státnímu zástupci. Výstrahy mohou být uděleny mladistvému nejvýše dvě v průběhu jednoho roku³⁷ a jejich obsah zákon nespécifikuje. Je tedy zřejmé, že posouzení závažnosti v nedostatku jednání mladistvého je dáno na úvaze konkrétního probačního úředníka,

³⁵ Žatecká, E.: *Postavení a úkoly probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing s.r.o., 2007, s. 72

³⁶ Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 661

³⁷ § 80 odst. 4 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

který dle mého názoru může vzniklou situaci nejlépe posoudit. Zprávy o tom jak probíhá výkon probačního dohledu nad mladistvým, podává úředník soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci. Po ukončení výkonu dohledu probační úředník zpracuje závěrečnou zprávu, která by měla shrnovat průběh a výsledek prováděného dohledu.

b) Probační program

Individuální přístup v řešení jednotlivých případů mladistvých přináší *probační programy*, které jsou projednány a schváleny akreditační komisí a jsou zapsané ve zvláštním seznamu probačních programů, které vede Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Zaměření probačních programů je upraveno v ustanovení § 17 odst. 1 ZSM, kdy probačním programem se rozumí program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační a jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, a to s různým režimem omezení v běžném způsobu života, který směřuje k tomu, aby se mladistvý vyhnul chování, které by bylo v rozporu se zákonem a dále k urovnání vztahů mezi mladistvým a poškozeným a dále mezi mladistvým a společností. „Primárním cílem působení na mladistvé v rámci probačních programů je řešení jejich aktuálních životních problémů a příčin trestné činnosti, ale také zaměření na jejich aktivity, které by měly směřovat ke zdržení se trestné činnosti, k získání vhodného sociálního zázemí a k uplatnění ve společnosti.“³⁸ Ke splnění účelu probačního programu je nutné dobrovolné plnění ze strany mladistvého, z tohoto důvodu je důležité, aby s uložením programu mladistvý souhlasil. Tedy podmínky pro uložení probačního programu je uložení správně zvoleného programu, aby splnil potřeby mladistvého a společnosti, mladistvému musí být dána možnost se s konkrétním probačním programem dostatečně seznámit a jak je již zmíněno výše mladistvý musí souhlasit se svou účastí na zvoleném probačním programu. Dohled nad vykonáváním probačního programu, svěřuje zákon probačnímu úředníkovi, kdy jeho předmětem je sledování mladistvého při výkonu programu, zda plní všechny mu uložené podmínky a zda se splňuje cíl tohoto opatření.

³⁸Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 179

c) **Výchovné povinnosti**

Výchovné povinnosti jako jeden z druhů výchovných opatření jsou upraveny v ustanovení § 18 ZSM. „Zastávají v systému velice důležité místo, neboť vytvářejí prostor pro velice komplexní reakci na trestnou činnost mladistvých a mají v sobě velký potenciál pro naplnění specifické filozofie řešení těchto věcí.“³⁹ Tím, že jsou spojena s možným velkým zásahem do života mladistvého, mohou ho směřovat k dalšímu vývoji ať po fyzické či duševní stránce, ale také mu zabránit pohybovat se ve škodlivém prostředí a tím zamezit možnosti páchat další trestnou činnost. Výchovné povinnosti jsou v zákoně upraveny pomocí formy příkazů, tedy mladistvému je uložena určitá povinnost něco vykonat a lze je uložit současně s ostatními typy opatření, tedy jak s ochrannými a trestními opatřeními, tak i s výchovnými opatřeními, zejména pak s dohledem probačního úředníka. Vždy je nutné, aby soud pro mládež či státní zástupce, kteří ukládají vedle sebe jakákoli opatření, mysleli na jejich přiměřenost a na splnění účelu zákona. Výčet výchovných povinností je v ustanovení § 18 odst. 1 ZSM demonstrativní, tedy soud, popřípadě v přípravném řízení státní zástupce, může uložit jinou povinnost, kterou zákon přímo neupravuje, avšak musí stále splňovat účel a smysl toho to opatření. Tedy podle zákona lze mladistvému uložit výchovnou povinnost, kterou stanoví, aby zejména bydlel s rodičem nebo jiným dospělým, který je odpovědný za jeho výchovu, jednorázově nebo ve splátkách zaplatil přiměřenou peněžitou částku, kterou zároveň určí, na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou podle zvláštního zákona, aby vykonal bezplatně ve volném čase společensky prospěšnou činnost určitého druhu, usiloval o vyrovnání s poškozeným, nahradil podle svých sil škodu způsobenou proviněním anebo jinak přispěl k odstranění následků provinění, podrobil se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením nebo zabezpečovací detencí podle trestního zákoníku, aby se podrobil ve svém volném čase vhodnému programu sociálního výcviku, psychologickému poradenství, terapeutickému programu, vzdělávacímu, doškolovacímu, rekvalifikačnímu nebo jinému vhodnému programu k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého, který není probačním programem.

³⁹Sotolář, A.: *Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestně právní revue 2007, č. 12, s. 341

Při ukládání výchovné povinnosti zaplatit peněžitou částku, by mělo být dbáno, aby ji mladistvý zaplatil z prostředků, s nimiž smí samostatně nakládat.⁴⁰ Zákon v případě uložení a vykonání společensky prospěšné činnosti ukládá podmínku, aby výkon společensky prospěšné činnosti nenarušil přípravu mladistvého na budoucí povolání, především plnění školních povinností a povinností, které se týkají jeho zaměstnání. Výkon činnosti může být stanoven na dobu nejvýše čtyř hodin denně, osmnácti hodin týdně a šedesáti hodin celkem.⁴¹

d) Výchovná omezení

Výchovná omezení jsou stejně jako výchovné povinnosti, další skupinou, která patří do výchovných opatření a mají dlouhodobě působit na mladistvého s cílem zamezit jeho styku se škodlivým prostředím a tím zabránit dalšímu protiprávnímu jednání mladistvého. „Výchovná omezení, která jsou upravena v § 19 ZSM mají formu zákazů určitého konání, tedy formu povinnosti zdržet se určitého nežádoucího konání.“⁴² Výčet možných výchovných omezení, která jsou upravena v ZSM je demonstrativní a ukládají mladistvému zejména povinnost, aby nenavštěvoval určité akce, zařízení nebo jiné pro mladistvého nevhodné prostředí, nestýkal se s určitými osobami, nezdržoval se na určitém místě, nepřechoval předměty, které by mohly sloužit k páčání dalších provinění, neužíval návykové látky, neúčastnil se hazardních her, sázek a hraní na výherních hracích přístrojích, neměnil bez předchozího ohlášení probačnímu úředníkovi místo svého pobytu a neměnil bez předchozího oznámení probačnímu úředníkovi bezdůvodně své zaměstnání.⁴³

Vzhledem k tomu, že výčet je demonstrativní, je přenechána soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci možnost konkretizovat a upravovat výchovná omezení tak, aby co nejpřesněji odpovídala protiprávnímu jednání spáchanému mladistvým. Tedy při ukládání výchovných omezení se musí dbát na splnění účelu zákona a také na přiměřenost vzhledem ke spáchanému provinění. Výchovná omezení lze ukládat společně vedle sebe, společně s výchovnými povinnostmi či společně s výchovnými opatřeními. Stejně jako u výchovných

⁴⁰§ 18 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

⁴¹§ 18 odst. 3 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

⁴²Sotolář, A.: *Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestně právní revue 2007, č. 12, s. 348

⁴³§ 19 odst. 1 ZSM

povinností je i zde účelné především uložit společně s výchovným omezením dohled probačního úředníka. „Vzhledem k povaze výchovných omezení není možné ani účelné zajistit soustavnou kontrolu jejich plnění, je však na probačním úředníkovi, jestliže mu věc byla předána k výkonu takových výkonných opatření, aby jejich plnění kontroloval namátkově, a je-li to třeba, měl by v této souvislosti mladistvého navštěvovat i v bydlišti, ve škole nebo v zaměstnání.“⁴⁴ Při ukládání samotných výchovných omezení či společně s jinými opatřeními, je nutné dbát na dosavadní způsob života mladistvého, na prostředí ve kterém žije, zvláště pokud navštěvuje školu, kde se připravuje na své budoucí povolání či navštěvuje zaměstnání.⁴⁵

e) Napomenutí s výstrahou

Mezi nejmírnější opatření, z výčtu výchovných opatření, patří jistě *napomenutí s výstrahou*. „Mezi výchovnými opatřeními vyniká tím, že ve své základní formě je jednorázovým aktem, nijak přímo nezasahujícím do běžného života mladistvého, jemuž je adresováno. Jeho potenciál- at' už výchovný nebo sankční- umocňuje možnost spojit je s postižením mladistvého jeho zákonnými zástupci, školou, jíž je žákem, nebo výchovným zařízením, v němž žije. Vtažení těchto subjektů z jeho nejbližšího sociálního okolí do volby vhodné reakce na spáchané provinění může přispět ke zvýšení činnosti jeho projednání s ním i samotná reakce na ně.“⁴⁶ Napomenutí s výstrahou má formu osobní výtky provedené vůči osobě mladistvého, kdy soud pro mládež či v přípravném řízení státní zástupce důrazně upozorní mladistvého na jeho spáchané provinění a na možné další důsledky případné jeho recidivy. Napomenutí má být učiněno tak, aby odradilo mladistvého od dalšího protiprávního jednání a tedy způsobilo změnu v jeho dosavadním chování a způsobu života. Způsobem jakým by mělo být provedeno toto opatření, nechává zákon na úvaze soudu pro mládež (popřípadě na státním zástupci) avšak je velice důležité, aby výtka byla provedena s ohledem na spáchané provinění a na celkovou rozumovou vyspělost mladistvého. Zákon přesně neuvádí, za jaké provinění lze napomenutí s výstrahou uložit, avšak z povahy věci vyplývá, že je neúčelné ho

⁴⁴Sotolář, A.: *Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestně právní revue 2007, č. 12, s. 348

⁴⁵§19 odst. 2 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

⁴⁶Sotolář, A.: *Napomenutí mladistvého jako specifické opatření v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestně právní revue 2007, č. 9, s. 249

ukládat vedle přísnějších opatření či tam, kde to nepostačuje vzhledem k jeho povaze a k povaze spáchaného provinění.

Současně s uděleným napomenutím lze, aby soud pro mládež (popřípadě státní zástupce) přenechal uložení určitého postižení za spáchané provinění zákonnému zástupci mladistvého škoře, jíž je žákem či výchovnému zařízení, v němž žije. Toto postižení je specifickou mimotrestní formou reakce na jeho provinění.⁴⁷ Než takto soud pro mládež rozhodne, měl by si opatřit vyjádření subjektu, kterému chce přenechat postižení mladistvého, jelikož při jeho negativní reakci nelze postižení uložit. „Subjekty, na které může být přenesen postih mladistvého, jsou vesměs osoby a instituce, které by měly být v zásadě velice dobře obeznámeny s jeho aktuálními poměry a měly by tudíž být schopné reagovat na ně v rámci zvolené formy postihu velice adresně.“⁴⁸ Forma postihu je přenechána na úvaze subjektu avšak měla by způsobit určitou újmu, vzhledem k povaze mladistvého a spáchaného provinění.

4.1.2. Ochranná opatření

Ochranná opatření jsou další možností reakce na protiprávní jednání mladistvých a tedy možnost jak dosáhnout účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Tvoří samostatnou část trestněprávních sankcí v trestním zákoníku a nedílnou část ve výčtu opatření v zákoně ZSM vedle výchovných a trestních opatření. Ochranná opatření jsou specifická tím, že v sobě zahrnují jak znaky výchovné, ochranné tak i sankční, tedy v určitém ohledu jsou si podobná jak s výchovnými opatřeními tak i trestními. Avšak na rozdíl od trestních opatření nemá na intenzitu ochranných opatření vliv a povaha provinění spáchaná mladistvým, ale nebezpečnost osoby mladistvého, jeho potřeba léčení, výchovy, ale také zamezení mu v dalším protiprávním jednání.⁴⁹ Smysl a účel ochranných opatření je v zákoně přímo uveden a to v § 21 odst. 1 ZSM, „kdy účelem je kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a ochrana společnosti před páchaním

⁴⁷Srov. Sotolář, A.: *Napomenutí mladistvého jako specifické opatření v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestně právní revue 2007, č. 9, s. 250

⁴⁸Sotolář, A.: *Napomenutí mladistvého jako specifické opatření v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestně právní revue 2007, č. 9, s. 250

⁴⁹Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 211

provinění mladistvými s přihlédnutím k obecnému účelu opatření vyjádřené v § 9 odst. 1 ZSM.⁵⁰

Je důležité zdůraznit, že před novelou ZSM provedenou zákonem č. 41/2009 Sb. se na jedné straně odborníci a judikatura spíše klonili k možnosti, že ochranná opatření je možné uložit trestně neodpovědnému mladistvému z důvodů nedostatku rozumové a mravní vyspělosti či k vůli jeho duševní poruše (tedy dle § 5 odst. 1 ZSM a § 26 trestního zákoníku), ale byly také názory, že vzhledem k tomu, že u nepřičetného mladistvého má soud postupovat podle hlavy třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže, může mu za jeho čin jinak trestný uložit pouze výčet opatření, která jsou v této hlavě uvedena.⁵¹ Avšak po výše uvedené novele se zákonodárce přiklonil k jasnému výkladu. Tedy dle nové právní úpravy § 5 odst. 2 ZSM lze na rozdíl od výchovných či trestních opatření uložit ochranná opatření i mladistvému, který není trestně odpovědný za spáchané provinění a to jak z hlediska nedostatku věku, tak z hlediska jeho nedostatečného duševního a mravního vývoje, ale také z důvodů duševní poruchy. „Tedy § 21 ZSM se vztahuje na mladistvého plně přičetného, tak i na mladistvého zmenšeně přičetného, ale i na mladistvého nepřičetného jak to vyplývá z § 21 odst. 2 ZSM, kdy tato ustanovení nerozlišují, zda je o mladistvého jako o pachatele provinění či jako o pachatele činu jinak trestného.“⁵²

Mezi ochranná opatření řadí § 21 odst. 1 ZSM

- a) ochranné léčení⁵³
- b) zabezpečovací detenci⁵⁴
- c) zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty⁵⁵
- d) ochrannou výchovu

I když jsou tato opatření ukládána soudy pro mládež, ZSM kromě ochranné výchovy jejich ukládání neupravuje a tedy na zabezpečovací detenci, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a na ochranné léčení se vztahuje úprava obsažená v trestním zákoníku. Při jejich ukládání musí soud pro mládež dbát účelu zákona

⁵⁰Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 213

⁵¹Srov. Sotolář, A., Augustinová, P.: *K trestní odpovědnosti mladistvých a k možnostem reakce na činy jinak trestně spáchané trestně neodpovědnými mladistvými*. Trestněprávní revue 2007, č. 7, s. 196

⁵²Šámal, P., Kůrková, V., Šámalová, M., Bláha, J.: *K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue 2007, č. 6, s. 164

⁵³§ 99 trestního zákoníku

⁵⁴§ 100 trestního zákoníku

⁵⁵§ 101 a násl. trestního zákoníku

o soudnictví ve věcech mládeže, který je vymezený v § 1 odst. 2, § 3 odst. 1, § 9 odst. 1 ZSM a dále dbát na individuální přístup k mladistvému dle § 3 odst. 4 ZSM, který spočívá dále v tom, že u nepřičetného mladistvého by se měly spíše soudy pro mládež přiklánět vedle ochranné výchovy k ochrannému léčení a zabrání věci nebo jiné majetkové hodnoty.⁵⁶

Ochranná opatření lze ukládat jak samostatně tak i vedle trestních opatření a to na dobu nezbytně nutnou a tak, aby byl splněn účel takového opatření. Vždy se ukládá podle zákona účinného v době rozhodování o uložení a dále jejich výkon nelze zahladit, promlčet a nelze je prominout prezidentskou milostí.⁵⁷

a) Ochranné léčení

Ochranné léčení je upraveno v § 99 trestního zákoníku, kdy je charakterizováno jako právní následek osob, které spáchaly trestný čin (chápejme u mladistvých provinění) nebo čin jinak trestný ve stavu vyvolaném duševní poruchou nebo v závislosti na užívání návykových látek a jejich pobyt bez určité pomoci by byl pro společnost nebezpečný. Cíl ochranného léčení není izolovat osobu protiprávního jednání od společnosti, pouze na nutně dlouhou dobu poskytnout odbornou péči tak, aby se předcházelo případné recidivě a tedy nebyl ohrožen zájem chráněný trestním zákoníkem.

Soud pro mládež obligatorně uloží mladistvému ochranné léčení pokud

- a) provinění spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu zmenšené přičetnosti a soud mu s tím uloží trestní opatření s odkazem § 40 odst. 2 trestního zákoníku nebo soud upustí od potrestání s odkazem na § 12 písm. a) ZSM
- b) pro duševní poruchu je považován za nepřičetného, tedy trestně neodpovědného podle § 26 trestního zákoníku a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný

Pokud mladistvý nedosáhl v době spáchání takové rozumové a mravní vyspělosti jako jeho vrstevníci a tedy nemohl rozpoznat nebezpečnost svého chování nebo ovládnout své jednání nebezpečné pro společnost mluvíme o tzv. podmíněné

⁵⁶Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 47

⁵⁷Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 214

nebo relativní nepříčetnosti (viz výše), která však nemůže být podkladem pro uložení ochranného léčení, jelikož se nejedná o duševní poruchu tedy projev nemoci.⁵⁸

Dále je možné, aby soud fakultativně uložil ochranné léčení mladistvému pokud

- a) spáchal provinění ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný. Toto ustanovení zákona tedy § 99 odst. 2 trestního zákoníku je subsidiární k obligatornímu uložení opatření, jelikož zde soud nepostupuje podle § 40 odst. 2 trestního zákoníku,
- b) spáchal provinění v souvislosti s užitím návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním.

V případě, že svým jednáním naplní mladistvý obě podmínky uložení opatření v § 99 odst. 2 trestního zákoníku, musí soud uložit vedle psychiatrického ochranného léčení i léčení protialkoholní.⁵⁹

Pokud soud pro mládež ukládá ochranné opatření ve formě ochranného léčení mladistvému, musí vždy rozhodnout, v jaké formě má být opatření vykonáváno. Ochranné léčení je vykonáváno ve zdravotnickém zařízení a to formou ústavní či ambulantní. Během výkonu uloženého opatření lze, aby soud pro mládež přeměnil ambulantní léčení na ústavní a naopak. Doba, na kterou se nařizuje ochranné léčení, se přesně nestanovuje, jelikož má trvat po dobu, aby byl splněn jeho účel avšak nejdéle dva roky. Pokud je potřeba dalšího setrvání v léčbě, rozhodne na základě lékařského posudku soud pro mládež o dalším trvání léčby a to i opakovaně, avšak pouze o další dva roky. V případě, že pominou důvody léčby mladistvého, zdravotnické zařízení, kde je prováděn výkon opatření, neprodleně vyrozumí soud o pominutí důvodů trvání léčby. Při ukládání ochranného léčení soudem pro mládež, musí soud dbát na pečlivé zhodnocení situace mladistvého, okolnosti za jakých k provinění došlo a jak nejúčelněji na něho působit, vzhledem k tomu, aby byla správně určena forma ochranného léčení a tedy splněn smysl a cíl takového opatření.

b) Zabezpečovací detence

Zabezpečovací detence stejně jako ochranné léčení, slouží k ochranně společnosti před osobami, které spáchají protiprávní jednání ve zmenšené příčetnosti

⁵⁸Srov. Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I.* § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009, s. 1028

⁵⁹ Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže.* Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 216

či nepřičetnosti nebo v důsledku duševní poruchy. Rozdíl mezi těmito opatřeními je v tom, že zabezpečovací detence je ochrana společnosti před těmi pachateli, kde nepostačuje k vůli závažnosti jejich duševní poruchy či závislosti na návykových látkách ústavní ochranné léčení. Tedy zabezpečovací detence má povahu subsidiarity vzhledem k ochrannému léčení. Stejně jako u ochranného léčení, smyslem zabezpečovací detence je izolovat takovou to osobu od společnosti a zároveň na ni terapeuticky a výchovně působit pomocí léčebných, psychologických, vzdělávacích, pedagogických, rehabilitačních a činnostních programů.⁶⁰ Dalším cílem působení na pachatele je dosáhnout možnosti jeho umístění a tedy přeřazení do ústavního ochranného léčení ze zabezpečovací detence. Z toho vyplývá, že pokud jsou proto stanovené podmínky, je možné, aby soud pro mládež přeměnil zabezpečovací detenci na ústavní ochranné léčení popřípadě ústavní ochranné léčení na zabezpečovací detenci.

„Při ukládání zabezpečovací detence se soud pro mládež řídí § 100 trestního zákoníku, kdy trestní zákoník používá v tomto ustanovení pojmy jako zločin a zvlášť závažný zločin a jejichž vymezení trestní zákoník provádí v § 14 odst. 3 trestního zákoníku.⁶¹ Kdežto u mladistvých pachatelů je označení jejich protiprávního jednání provinění, a to bez ohledu na to zda by u dospělého pachatele šlo o přečin, zločin či zvlášť závažný zločin. Proto je třeba při použití § 100 trestního zákoníku ohledně podmínek zabezpečovací detence vycházet u provinění mladistvých ze sazeb příslušného zločinu nebo zvlášť závažného zločinu uvedených v trestním zákoníku nesnížených podle § 31 odst. 1 ZSM.“⁶²

Obligatočně soud uloží zabezpečovací detenci podle § 100 odst. 1 trestního zákoníku pokud

- a) mladistvý spáchal úmyslné provinění, které je u dospělých pachatelů charakterizováno trestní sazbou jako zločin a toto provinění spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti nebo ve stavu vyvolané duševní poruchou. Další podmínkou je, aby současně soud upustil od uložení trestního opatření s přihlédnutím § 12 písm. a) ZSM,

⁶⁰§ 1 zákona č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence

⁶¹zločiny jsou všechny ty úmyslné trestné činy na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby převyšující pět let a zvlášť závažné zločiny jsou ty úmyslné trestné činy, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí nejméně deset let

⁶²Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 220

- b) mladistvý spáchal čin jinak trestný ve stavu nepřičetnosti, který by naplňoval znaky úmyslného provinění a odpovídal trestní sazbě zvlášť závažného zločinu u dospělých pachatelů. Dále soud zhodnotil, že vzhledem k jeho duševní poruše je jeho pobyt na svobodě nebezpečný a nelze předpokládat, že uložení ochranného léčení by bylo dostatečné.

Dále fakultativně může soud pro mládež uložit zabezpečovací detenci podle §100 odst. 2 trestního zákoníku pokud

- a) mladistvý spáchal úmyslné provinění, které trestní sazbou odpovídá zločinu u dospělého pachatele, ve stavu vyvolaném duševní poruchou a zároveň je jeho pobyt na svobodě pro společnost nebezpečný a nelze očekávat, že uložení ochranného léčení by bylo dostačující,
- b) mladistvý spáchal opakovaně úmyslné provinění, které trestní sazbou odpovídá zvlášť závažnému zločinu u dospělého pachatele v závislosti zneužívání návykové látky a pro toto provinění mu bylo již v minulosti uloženo trestní opatření odnětí svobody nepodmíněně v délce minimálně dvou let a nelze očekávat, že by ochranné léčení bylo dostačující.

Uložená zabezpečovací detence se neomezuje, stejně jako ochranné léčení, na určitou dobu kdy je v ní mladistvý pachatel umístěn, jelikož má trvat po dobu nutnou, aby byla dostatečně ochráněna společnost. Avšak i zde je nutný přezkum soudu, zda stále trvají důvody setrvání výkonu zabezpečovací detence a to nejméně jednou za 6 měsíců. Výkon zabezpečovací detence upravuje zvláštní zákon a to zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence. Dle tohoto zákona se výkon zabezpečovací detence provádí v ústavech k tomu zřízených podle zákona č. 555/1992 Sb. o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, která zajišťuje zvláštní ostrahu umístěných mladistvých a také ústavy spravuje.

Vzhledem k tomu, že zabezpečovací detence je vážný zásah do osobních práv mladistvého, je velice důležité, aby soud pro mládež při takovémto ukládání dbal na individuální přístup a na odborné vyjádření lékařů z oborů psychologie a psychiatrie. Ukládání takového opatření by mělo být výjimečné a to jen tehdy hrozí-li obava, že se mladistvý bude dále dopouštět závažné trestné činnosti a nebylo by účinné mu uložit ochranné léčení.

c) Zabráení věci nebo jiné majetkové hodnoty

Posledním ochranným opatřením, které upravuje trestní zákoník a lze je uložit mladistvému je *zabráení věci nebo jiné majetkové hodnoty*. Smyslem opatření je odebrání věci nebo jiné majetkové hodnoty, kterým bylo spácháno provinění nebo čin jinak trestný. Věc i jinou majetkovou hodnotu lze odebrat mladistvému pachateli provinění, ale i jiným osobám, kteří mají věc například u sebe a hrozí-li nebezpečí v ohrožení osob, majetku, společnosti popřípadě, že by věc či jiná majetková hodnota mohla sloužit k páchání další trestné činnosti. Tedy soud může zabrat věc nebo jinou majetkovou hodnotu, která byla užita nebo určena ke spáchání provinění, kterou mladistvý pachatel získal proviněním nebo jako odměnu za provinění a to byť i jen z části pokud taková hodnota vzhledem k celku není zanedbatelná. Toto opatření se ukládá podle § 101 trestního zákoníku v případě, kdy soud pro mládež neuloží trestní opatření propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty. Stejně jako každá předešlá opatření lze i toto uložit mladistvému, který spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti, ale také pokud není za svoje jednání trestně odpovědný z důvodů nepřičetnosti.

d) Ochranná výchova

Ochranné léčení a zabezpečovací detence slouží k omezení pohybu osob nebezpečných pro společnost, *ochranná výchova* také slouží k ochraně společnosti avšak s tím rozdílem, že ochrana má sloužit proti mladistvým, u kterých je nedostatečná či zanedbaná výchova nebo kteří se pohybují v prostředí, u kterého jsou pochybnosti o kladném působení na mladistvého. „Účelem ochranné výchovy je vhodnou výchovou odstranit, popř. omezit možnost vzniku dalších, pro společnost nebezpečných následků zanedbané výchovy a zároveň umožnit jednotlivci jeho další rozvoj, aby se mohl stát řádným občanem.“⁶³

Soud pro mládež podle § 22 odst. 1 ZSM může uložit ochranou výchovu mladistvému buď samostatně, nebo vedle trestního opatření. Samostatně lze uložit opatření za podmínky, že soud upustil od trestního opatření s přihlédnutím k § 12 písm. b) ZSM, ale také pokud mladistvý kvůli své rozumové a mravní vyspělosti

⁶³Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 236

není za své provinění trestně odpovědný, tedy pokud spáchal čin jinak trestný.⁶⁴ Při současném ukládání s trestním opatřením musí soud dbát na smysl jednotlivých trestních opatření, ale také na smysl ochranné výchovy proto např. při ukládání nepodmíněného trestu odnětí svobody nesmí soud zapomenout, že ochranná výchova nelze provést po dovršení osmnáctého roku věku mladistvého. Vzhledem k tomu, že se nejedná o opatření, které by mělo omezit pohyb mladistvého ve společnosti k vůli jeho duševní poruše, ale pouze k vůli tomu, že jeho současné prostředí ve kterém se pohybuje, je nedostačující pro jeho další vývoj, je velice důležité, aby si soud před uložením ochranné výchovy opatřil potřebné důkazní prostředky ve formě posudku od lékaře dětské psychologie či psychiatrie tak od orgánu sociálně právní ochrany dětí, který je mimo jiné s rodinou nejvíce v kontaktu a tedy může podat objektivní náhled na situaci v rodině.

Samotný výkon ochranné výchovy upravuje § 82 ZSM spolu se zvláštním zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Tento speciální zákon upravuje různé druhy školských zařízení, jako jsou diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. V každém tomto zařízení je dbáno na osobnost mladistvého, jeho výchovu, vzdělání a sociální rozvoj, aby se bez problému mohl začlenit do společnosti. Účelem tohoto zařízení je tedy zajišťovat, zpravidla osobám od tří do osmnácti let (popřípadě z rozhodnutí soudu do devatenácti let), náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělání.⁶⁵ Vzhledem k tomu, že ochranná výchova má být ukládána mladistvým, aby byl napraven či aby nebyl ohrožen jejich celkový vývoj, je na rozdíl od předešlých dvou opatření omezen na dobu, po kterou ji soud pro mládež může uložit. Obecně lze říci, že ochranná výchova má trvat po dobu potřeby kladně působit na mladistvého tak, aby byl splněn účel tohoto opatření, avšak důležitým kritériem je věk mladistvého. Ochranná výchova může trvat pouze do dovršení osmnáctého roku mladistvého. Soud pro mládež ji může ve výjimečných případech prodloužit, ale pouze před dovršením osmnáctého roku mladistvého a pouze na dobu než dosáhne devatenácti let. V praxi dochází k situacím, kdy příslušná školská zařízení nemají volnou kapacitu pro

⁶⁴Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 237

⁶⁵Srov. § 2 zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

okamžitý výkon nařízené ochranné výchovy, zákon proto v § 22 odst. 3 ZSM na takové případy pamatuje a do doby uvolnění kapacity ve školském zařízení je nutné mladistvému uložit dohled probačního úředníka. Toto se také vztahuje na případy, kdy mladistvý z osobních či zdravotních důvodů nemůže ihned vykonat nařízené opatření.

Pokud již mladistvý vykazuje ve svém chování určité pokroky, avšak nepominuly určité důvody pro které byla soudem pro mládež nařízena ochranná výchova lze ochrannou výchovu podle § 23 ZSM přeměnit soudem pro mládež na ústavní výchovu a zároveň lze uložit mladistvému dohled probačního úředníka, výchovná omezení či jiná výchovná opatření. Pokud by mladistvý nesplnil potřebná očekávání, přistoupí soud pro mládež ke zrušení přeměny ochranné výchovy a nařídí, aby mladistvý opět vykonal jemu nařízené opatření.

Tedy na rozdíl od ochranného léčení a zabezpečovací detence, kde je také omezení pohybu nebezpečných osob pro společnost, je ochranná výchova zaměřena na mladistvé, u kterých je dána možnost kladně ovlivnit celkový rozvoj, postoj mladistvého ke společnosti a řádu pouhým omezením styku s negativním prostředím a to vzhledem k tomu, že jeho celkový, zejména sociální a mravní vývoj není ukončen.

4.1.3. Trestní opatření

Posledním opatřením, které lze uložit mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže je trestní opatření. Na rozdíl od předešlých výchovných a ochranných opatření, obsahují v sobě negativní odsudek společnosti vůči spáchanému provinění a mladistvému. Vzhledem k tomu, že lze říci, že trestní opatření je nejpřísnější reakcí na provinění spáchané mladistvým, měl by soud s přihlédnutím k § 3 odst. 2 ZSM ukládat toto opatření pouze pokud je to nezbytné a nelze-li účelu zákona dosáhnout jinak. Je nepochybné, že hrozba uložení trestní sankce je důležitá v reakci na trestnou činnost mladistvých, avšak vzhledem k tomu, že se na mladistvé pohlíží jako na nevyzrálé jedince, u kterých je cílem dosáhnout jejich dalšího zdravého rozvoje a omezení negativních vlivů, které by mohly způsobit recidivu, je důležitá přiměřenost reakce, sočívající především v ukládání výchovných a ochranných opatření. I když trestní opatření nemají takovou váhu

v ovlivňování postoje, vývoje a názorů mladistvého, mělo by být při jejich ukládání a výkonu dbáno na další rozvoj mladistvého.⁶⁶

Při ukládání opatření musí soud dbát základních zásad, které se uplatní i při ukládání trestů dospělým pachatelům podle trestního zákoníku. „Mezi takovéto zásady patří zásada humanismu, demokratismu, zákonnosti, individualizace a proporcionality. Při stanovení druhu trestního opatření a jeho výměry soud pro mládež přihlédně také k tomu, že mladistvý spáchal provinění ve stavu zmenšené přičetnosti. Nelze však jednoznačně říci, že zmenšená přičetnost je vždy polehčující okolností při výměře trestu.“⁶⁷ Jak vyplývá z důvodové zprávy k zákonu o soudnictví ve věcech mládeže k přihlídnutí soudu pro mládež, že mladistvý spáchal provinění v závislosti na omamných a psychotropních látkách, je třeba na tento problém reagovat adekvátními prostředky, zejména uložením ochranného léčení nebo jiného opatření směřujícího k odstranění nebo zmírnění závislosti mladistvého na návykových látkách.⁶⁸

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže v § 24 odst. 1 taxativně vymezuje druhy trestních opatření, které lze uložit mladistvému, a jsou jimi

- a) obecně prospěšné práce
- b) peněžité opatření
- c) peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu
- d) propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty
- e) zákaz činnosti
- f) vyhoštění
- g) domácí vězení
- h) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce
- i) podmíněné odsouzení
- j) podmíněné odsouzení s dohledem
- k) odnětí svobody nepodmíněné

Při ukládání jakýchkoli sankcí mladistvým za jejich provinění, musí soud pro mládež dbát na princip individualizace, proto i u trestních opatření lze, aby z výše taxativního výčtu, uložil mladistvému jeden či více druhů trestních opatření

⁶⁶ Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 248

⁶⁷ Novotný, F., Souček, J. et al.: *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 331-332

⁶⁸ *Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže ze dne 22. ledna 2003*, s. 16[citováno dne 20.3.2013]. Dostupné z: http://www.justice.cz/zresortu/dokument/mladez_duv.rtf

s odkazem na § 53 trestního zákoníku. Dále lze vedle trestních opatření mladistvému uložit výchovné, popřípadě ochranné opatření, které má lépe dopomoci ke splnění účelu sankce jako takové, a tedy pomoci mladistvému v jeho odčinění provinění a začlenění se do společnosti bez konfliktů se zákonem. Při výměře trestního opatření může soud pro mládež podle § 25 odst. 1 ZSM přihlídnout k polehčujícím okolnostem, zejména pokud

- a) mladistvý úspěšně vykonal probační program nebo jiný vhodný program sociálního výcviku; psychologické poradenství; terapeutické poradenství; program zahrnující obecně prospěšnou činnost; vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační nebo jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností a osobnosti mladistvého;
- b) mladistvý poskytl zadostiučinění poškozenému; nahradil úplně nebo částečně způsobenou škodu; odčinil nebo alespoň zmírnil újmu, kterou poškozenému způsobil; přičinil se o obnovení právních a společenských vztahů, kterým svým jednáním narušil;
- c) mladistvý se po spáchání provinění choval tak, že lze důvodně předpokládat, že se v budoucnu již trestné činnosti nedopustí.⁶⁹

a) Obecně prospěšné práce

Právní úprava *obecně prospěšných prací* (dále jen OPP) je zakotvena v § 26 ZSM a v § 62 až § 65 trestního zákoníku. Podstata tohoto trestního opatření spočívá ve výkonu určité činnosti, která je vykonávána bezplatně, osobně a ve stanoveném čase⁷⁰, má sloužit širšímu okruhu osob a měla by být prováděna v rámci činnosti u tzv. nevýdělečných subjektů.⁷¹ Soud pro mládež může OPP uložit mladistvému za nedbalostní provinění a za úmyslné provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující pět let. Dále lze OPP uložit také samostatně, pokud k povaze a závažnosti provinění není potřeba jiné sankce, avšak zpravidla se soudy dále přiklánějí k současnému uložení výchovných opatření (zejména k uložení dohledu probačního úředníka) jak to již vyplývá z § 26 odst. 1 ZSM.

⁶⁹ Srov. Novotný, F., Souček, J. et al.: *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 331-332

⁷⁰ § 65 odst. 1 trestního zákoníku

⁷¹ Srov. Šámal, P. a kol. *Trestní zákoník I*. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 734-735

Rozdílem mezi uložením OPP u mladistvých a dospělých, spočívá ve zmírnění horní hrance počtu hodin, po kterou má být činnost vykonávána, a to na polovinu, tedy od 50 hodin do 150 hodin. Vykonat uložené OPP je pak třeba v zákonné lhůtě dvou let. Místem a činnostmi kde má být trestní opatření vykonáno nesmí být ohrožen mravní, sociální, zdravotní stav mladistvého a dále nesmí být narušena příprava na jeho budoucí povolání. Při ukládání OPP by měl soud pro mládež vždy zjistit postoj mladistvého k uložení tohoto trestního opatření a to z důvodů zjištění dostatečné motivace mladistvým, aby byl zjištěn stav, zda může být splněn účel trestního opatření OPP. Nesplněním povinnosti vykonat trestního opatření, hrozí mladistvému, že soud pro mládež podle § 65 odst. 2 ZSM přemění jeho nevykonané hodiny v trestní opatření domácího vězení dle písm. a), případně trestní opatření odnětí svobody dle písm. b) a to v obou případech v poměru 1:1. Tedy každá i jen započatá jedna hodina OPP se započítává jako jeden den trestního opatření domácího vězení, resp. Trestního opatření odnětí svobody. Tato přeměna může také nastat v průběhu lhůty dvou let pro výkon OPP a to zejména pokud mladistvý nevede řádný život nebo se vyhýbá nástupu trestního opatření.

b) Peněžité opatření a peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu

Dalším trestním opatřením je *peněžité opatření*, které je v obecné právní úpravě obsaženo v § 67 až § 69 trestního zákoníku a s určitými odlišnostmi v § 27 až § 30 ZSM. Peněžité opatření může soud uložit mladistvému, který je výdělečně činný a nebo disponuje s dostatečnými finančními prostředky. Z povahy tohoto trestního opatření vyplývá, že se soud bude přiklánět k uložení trestního opatření u takových provinění, ze kterých mladistvý získal nebo chtěl získat určitý majetkový prospěch, ale lze ho také uložit jako náhradu krátkodobých trestů odnětí svobody.⁷² Výše peněžitého opatření je stanovena ve formě denních sazeb v rozmezí od deseti do třistašedesátipěti denních sazeb, kdy jedna denní sazba činí nejméně 100 Kč a nejvíce 5000 Kč. Počet a výše denních sazeb má vyjadřovat závažnost provinění spáchaného mladistvým. Systém stanovení peněžitého opatření formou denních sazeb je tedy třeba chápat jako způsob výpočtu celkové částky peněžitého opatření. Způsob platby a popřípadě splácení musí soud určit v závislosti na příjmech

⁷²Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 294-295

a celkových možnostech mladistvého. Pokud mladistvý trestní opatření nevykoná, je možné, aby mu soud uložil náhradní trestní opatření ve formě OPP nebo trestu odnětí svobody maximálně na jeden rok.⁷³ Dále soud pro mládež může výkon trestního opatření podmíněně odložit vzhledem k tomu, že účelu trestního opatření bude dosaženo i bez jeho výkonu nebo pokud přijme záruku osoby, která má dostatečný vliv na mladistvého a tedy bude splněn účel trestního opatření i bez jeho výkonu.⁷⁴

c) Propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty

U předešlých trestních opatření je základní právní úprava obsažena v trestním zákoníku a speciální v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže. U *propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty* je obecná právní úprava také obsažena v trestním zákoníku a to v § 70 a § 71 avšak zákon o soudnictví ve věcech mládeže ji již dále speciálně neupravuje. Jediná zmínka o tomto trestním opatření je uvedena v § 35 odst. 5 ZSM, kdy je uvedeno, že na mladistvého se po právní moci rozhodnutí pohlíží jako by nebyl odsouzen. Soud pro mládež může podle § 70 trestního zákoníku uložit toto trestní opatření, pokud věc či jiná majetková hodnota náleží mladistvému, který pomocí takové věci spáchal provinění, pomocí takové věci chtěl spáchat provinění, získal ji na základě provinění nebo jako odměnu za spáchané provinění. V případě, že takto nabytou věc či jinou majetkovou hodnotu nelze z důvodů uvedených § 71 trestního zákoníku prohlásit za propadlou, může soud pro mládež uložit mladistvému propadnutí jiné majetkové hodnoty, která má hodnotu shodnou jako věc či jiná majetková hodnota uvedená v § 70 trestního zákoníku.

d) Zákaz činnosti

Obecná právní úprava zákazu činnosti je upravena v § 73 a § 74 trestního zákoníku a ve vztahu k mladistvým je speciálně upravena v § 26 odst. 2 ZSM. Soud pro mládež může zákaz činnosti uložit mladistvému, pokud spáchal provinění v souvislosti s touto činností a to na dobu od jednoho roku do pěti let. Uložený zákaz činnosti mu však nesmí bránit v přípravě na jeho budoucí povolání.

⁷³Srov. *Důvodová zpráva* k zákonu č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže ze dne 22. ledna 2003, s. 17 [citováno dne 20.3.2013]. Dostupné z: http://www.justice.cz/zresortu/dokument/mladez_duv.rtf

⁷⁴§ 28 odst. 1 *zákona o soudnictví ve věcech mládeže*

e) Vyhoštění

Obecná právní úprava vyhoštění je upravena v § 80 trestního zákoníku a ve vztahu k mladistvým je pak speciálně upravena v § 26 odst. 4 ZSM. Soud pro mládež může na dobu od jednoho roku do pěti let uložit trestní opatření vyhoštění mladistvému, který není občanem České republiky a to pokud je ohrožena bezpečnost lidí nebo majetku, anebo jiný obecný zájem.⁷⁵ Při ukládání vyhoštění musí dbát soud pro mládež, aby nebyl ohrožen zájem mladistvého, zejména co se týká jeho rodinných a osobních poměrů a dále musí dbát, aby tímto opatřením nebyl vydán nebezpečí zpustnutí.⁷⁶

f) Domácí vězení

Trestní opatření domácí vězení je v upraveno pouze v trestním zákoníku a to v § 60, kdy soud pro mládež může toto trestní opatření uložit mladistvému, pokud mladistvý spáchá provinění, na které trestní zákoník stanoví trest odnětí svobody nepřevyšující pět let, pokud dá písemný slib a dále písemné prohlášení, že domácí vězení bude vykonávat a poskytne veškerou možnou součinnost při kontrole trestního opatření domácího vězení. Domácí vězení dle § 60 odst. 3 trestního zákoníku spočívá v povinnosti odsouzeného zdržovat se po dobu výkonu tohoto trestu v určeném obydlí nebo jeho části v soudem stanoveném časovém období, nebrání-li mu v tom důležité důvody, zejména výkon zaměstnání nebo povolání nebo poskytnutí zdravotní péče v důsledku jeho onemocnění nebo úrazu; poskytovatel zdravotních služeb je povinen na vyžádání orgánu činného v trestním řízení mu tuto skutečnost sdělit. Soud pro mládež může individuálně stanovit dobu, po kterou se má mladistvý zdržovat v určitém obydlí s přihlédnutím k jeho věku a potřebu kontaktu okolí vzhledem k jeho zdravému rozvoji.

g) Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce

Podstatou trestního opatření zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je především zabránit mladistvému vyskytovat se v určitém prostředí, které by mohlo zapříčinit jeho recidivní chování. Právní úprava je obsažena v § 76 trestního zákoníku s přihlédnutím k § 26 odst. 3 ZSM. Soud pro mládež může toto opatření uložit mladistvému za úmyslné provinění, které bylo

⁷⁵Srov. § 80 trestního zákoníku

⁷⁶Srov. § 26 odst. 4 zákona o soudnictví ve věcech mládeže

spácháno v souvislosti s návštěvou sportovní, kulturní a jinou společenskou akcí a dle trestního zákoníku lze tento trest mladistvému uložit až na pět let. Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce lze uložit samostatně, ale také s jinými trestními a výchovnými opatřeními a kontrolu jejich výkonu, vykonává probační a mediační služba.⁷⁷

h) Podmíněné odsouzení a podmíněné odsouzení s dohledem

Pokud soud pro mládež neužije jiných alternativních trestních opatření a uloží mladistvému odnětí svobody, může jako projev určité důvěry v mladistvého podmíněně odložit jeho výkon. Obecná právní úprava je obsažena v § 81 až § 87 trestního zákoníku a speciální v § 33 ZSM. Soud pro mládež může výkon odnětí svobody podmíněně odložit jeho výkon, pokud má za to, že ke splnění účelu trestu nebude potřeba jeho výkonu a to na jeden rok až tři léta.⁷⁸ Pokud mladistvý zavádá příčinu k výkonu trestního opatření, může soud za určitých okolností uvedených v § 33 odst. 2 ZSM ponechat podmínku v platnosti.

ch) Odnětí svobody nepodmíněně

K nejpřísnějším trestním opatřením jistě patří odnětí svobody podle § 31 ZSM. Soud má k tomuto trestnímu opatření přistupovat výjimečně a jen pokud účelu zákona a k povaze provinění nelze užít jiného opatření. Odlišnost od trestu odnětí svobody, který je ukládán dospělým spočívá ve snížení trestní sazby na polovinu s dolní hranicí minimálně jeden rok a horní hranicí pět let. Jediným případem, kdy trestní sazba může být vyšší je, pokud mladistvý spáchal zvláště závažný zločin, za který trestní zákoník stanoví výjimečný trest, v takových případech je trestní sazba v rozmezí pět až deset let. Vzhledem k osobě mladistvého jako takového, je jistě neúčelné, aby se ve věznici dostal do kontaktu s dospělými odsouzenými a proto výkon tohoto opatření, by měl být vykonáván ve věznicích nebo ve zvláštních odděleních pro mladistvé.⁷⁹ Tedy obligatorní součástí výrokové části o uložení nepodmíněném trestu odnětí svobody je i rozhodnutí soudu pro mládež o zařazení mladistvého do věznice určené pro mladistvé.⁸⁰

⁷⁷Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 283-284

⁷⁸§ 33 odst. 1 *zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*

⁷⁹§ 31 odst. 4 *zákonu o soudnictví ve věcech mládeže*

⁸⁰Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13.9.2006, sp. zn. 8 Tz 123/2006

4.2. Sankční systém v řízení dětí mladších patnácti let

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže se zabývá, jak je již výše uvedeno, mládeží, kteří spáchali protiprávní čin. Mezi mládež řadíme mladistvé a děti mladší patnácti let. Mladiství mohou spáchat provinění⁸¹, a tedy jsou za tento čin trestně odpovědní, kdežto děti mladší patnácti let především vzhledem k věku a nedostatečné rozumové a mravní vyspělosti mohou spáchat čin jinak trestný, za který nejsou trestně odpovědní. „Trestně odpovědná může být jen osoba, která dosáhla určitého stupně zralosti, který je podmíněn její rozumovou a mravní vyspělostí. Zákonodárce má za to, že dítě mladší patnácti let dostatečně zralé není, a to absolutně, bez rozlišení podle jednotlivých trestných činů.“⁸² Tedy čin jinak trestný, který spáchají děti mladší patnácti let, popřípadě mladiství⁸³, kteří nejsou za svůj čin trestně odpovědní, není činem trestným v tomto případě, i když za jiných okolností by byl. „Takové činy naplňují jinak všechny ostatní formální znaky skutkové podstaty konkrétního trestného činu a jsou i společensky škodlivé, avšak dopustila se jej osoba trestně neodpovědná.“⁸⁴ Přesto je velice důležité, aby byla včasná a adekvátní reakce na čin jinak trestný, který spáchají děti mladší patnácti let nebo trestně neodpovědní mladiství.

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let je upraveno v hlavě III. zákona o soudnictví ve věcech mládeže v § 89 až § 96 ZSM. Celkovým řízením se budu nadále zabývat v další části své práce, nyní nastíním právní úpravu opatření, tedy reakcí na čin jinak trestný.

Jediná možná reakce na čin jinak trestný je podle § 93 ZSM uložení některého z výčtu opatření. Smysl a účel opatření je včasná a adekvátní reakce na čin jinak trestný, který v sobě jistě zahrnuje sankční prvky, které však nemají být hlavní složkou opatření. Sankční prvek je důležitý nejen pro uvědomění si dítěte co spáchalo, vytržení ho z nepříznivého prostředí, ale také pro ochranu společnosti před jejich možnou recidivou. Avšak největší důraz by měl být kladen na výchovné působení na dítě mladší patnácti let, na jeho pozitivní motivaci ke změně životních

⁸¹Za předpokladu, že dosáhli určité rozumové a mravní vyspělosti, netrpí určitou duševní poruchou pro kterou by byli nepřičetní a čin spáchali mezi rokem 15 až 18.

⁸²Hendrych, D., a kol.: *Právní slovník*. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009,[citováno dne: 3.3.2013], dostupný z Beck online: <http://www.riz.cz/yi3xp>

⁸³Srov. § 5 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže; § 26 trestního zákoníku

⁸⁴Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 747

cílů, k sociálnímu okolí a přispět k jeho zdravému sociálnímu a duševnímu rozvoji. Tedy základním účelem opatření ukládaným dětem mladších patnácti let, které vyplývá z § 93 odst. 8 ZSM, je bezpochyby co největší výchovné působení a jejich ochrana před škodlivými vlivy.⁸⁵

Soud pro mládež může postupovat a ukládat opatření podle hlavy třetí ZSM pouze v případě, že projednává protiprávní čin, který spáchala osoba, která v době činu nedovršila patnáctý rok věku, popřípadě u nepříčetného mladistvého, který nedovršil osmnáctého roku věku. Z povahy věci, tedy vyplývá, že uložení opatření lze pouze v případě, že „je dostatečné zjištění, že dítě mladší patnácti let spáchalo čin jinak trestný, jehož trestnost je v konkrétním případě vyloučena jen s ohledem na nedostatek věku pachatele. Takový čin musí vykazovat nejen všechny ostatní formální znaky určitého trestného činu, ale též potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost. Jestliže čin dítěte mladšího patnácti let po zhodnocení všech okolností významných z hledisek uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 trestního zákoníku nevykazuje vyšší než malý stupeň společenské škodlivosti, a tedy nedosahuje ani úrovně, s níž zákon spojuje trestní odpovědnost mladistvých za provinění (§ 6 odst. 2 ZSM), pak jeho čin nelze pokládat za čin jinak trestný ve smyslu § 89 odst. 2 ZSM, a proto je vyloučeno, aby bylo dítěti mladšímu patnácti let uloženo jakékoli opatření uvedené v ustanovení § 93 ZSM.“⁸⁶ Ovšem samotné projednání před soudem pro mládež a tedy případné uložení opatření, lze i po dovršení dítětem patnácti let.

Při jeho ukládání musí soud pro mládež uplatnit patřičnou přiměřenost opatření vzhledem k závažnosti činu, ale také k individuálním vlastnostem dítěte mladšího patnácti let, jak již to vyplývá ze základní zásady obsažené v § 3 odst. 3 ZSM.

Doba trvání po kterou má být opatření vykonáváno není zákonem jasně vymezená, tedy mají trvat po dobu, která je nezbytně nutná pro splnění účelu konkrétního opatření. „Z jejich povahy a z povahy řízení, v němž jsou ukládána, vyplývá, že v zásadě mohou trvat pouze do dovršení osmnáctého roku věku dětí, jímž jsou uložena, tedy obecně platí, že mohou být ukládána a vykonávána pouze do dovršení zletilosti. Z tohoto principu jsou dvě výjimky, které se týkají ochranného

⁸⁵Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 781

⁸⁶Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.4. 2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008

lčeni a ochranné výchovy.⁸⁷ Pokud je to účelné vzhledem ke splnění smyslu zákona a co nejpozitivnějšího vlivu na dítě, může soud pro mládež uložit i více opatření najednou, které však sobě sami neodporují. Opatření by měla reagovat nejen na čin jinak trestný, ale i na aktuální životní situaci dítěte, proto zákon u vádí v § 93 odst. 1 ZSM, že soud pro mládež než uloží konkrétní opatření, mělo by dítě být vyšetřeno pedagogicko-psychologickou poradnou, nebo pokud je to nutné, znalcem z odvětví dětské psychiatrie.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje uložit opatření podle § 93 odst. 1 ZSM po předchozím pedagogicko-psychologickém vyšetření

- a) výchovnou povinnost
- b) výchovné omezení
- c) napomenutí s výstrahou
- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- e) dohled probačního úředníka
- f) ochrannou výchovu
- g) ochranné léčení

Samotný zákon nijak nevymezuje povahu a obsah opatření, která se ukládají podle hlavy třetí ZSM, ale jejich smysl a určení lze posuzovat z jejich obsahu a určení. Dalším jistě důležitým „vodítkem“ při posuzování konkrétního opatření je možnost přiměřeného použití hlavy druhé ZSM, jelikož některá výchovná či ochranná opatření se shodují s výčtem opatření ukládaným dětem mladším patnácti let.⁸⁸ Vzhledem k této skutečnosti, v podrobnějším rozboru jednotlivých druhů opatření se budu zabývat spíše odlišnostmi, které jsou vymezeny v § 93 ZSM od úpravy obsažené v hlavě druhé ZSM. Konkrétněji řízením o uložení opatření se zabývám v další části mé práce.

Výchovné povinnosti, výchovná omezení a napomenutí s výstrahou

Výchovné povinnosti, které může soud pro mládež uložit, patří mezi nejvariabilnější způsoby řešení činu jinak trestného. Podstatou těchto povinností je dodržování určitých pravidel, která jsou ve formě příkazu k určité činnosti, které by

⁸⁷Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 783

⁸⁸Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 772

za normálních okolností děti vykonávaly a některé, které se vymykají běžným povinnostem. Demonstrativní výčet výchovných povinností je uveden v § 18 ZSM. Mezi nejčastěji ukládané výchovné povinnosti dětem mladší patnácti let, patří společensky prospěšná činnost, ve které spatřují jak soudci, tak státní zástupci, nejefektivnější způsob řešení činů jinak trestných avšak jejich výkon nesmí za žádných okolností narušit jejich přípravu na budoucí povolání popřípadě činnost v zaměstnání.⁸⁹ Některé povinnosti, které jsou uvedeny ve výčtu v § 18 ZSM, jsou použitelné u dětí jen výjimečně, zejména co se týká zaplacení peněžité částky na pomoc obětem trestné činnosti a to z důvodů jejich věku a celkovým prostředkům.⁹⁰ *Výchovná omezení* stejně jako výchovné povinnosti patří jistě mezi variabilní způsoby řešení činů jinak trestných. Jejich výkon spočívá v určitém nekonání, tedy soudem pro mládež je uložen zákaz určitého jednání, které by mohlo zapříčinit recidivní chování dítěte. Jejich výčet je demonstrativní stejně jako u výchovných povinností, tedy soud pro mládež při jejich ukládání může přihlídnout k jejich výčtu v § 19 ZSM. *Napomenutí s výstrahou* patří jistě mezi nejméně „přísná“ opatření z výčtu uvedeném v § 93 ZSM a jistě patří tam, kde čin jinak trestný má charakter méně závažného trestného činu. Napomenutí slouží ke zdůraznění negativnosti a odsouzenosti protiprávního jednání, kterého se dítě dopustilo a zároveň slouží k poukázání na možné následky recidivy. Je záhodno, aby napomenutí byl přítomen zákonný zástupce dítěte, zástupce orgánu OSPOD nebo probační úředník.⁹¹ Jelikož oni v důsledku, po projednání činu jinak trestného před soudem pro mládež, mohou efektivně působit na dítě a zavčas „připomenout“ zmíněné napomenutí a tím zabránit možné recidivě.

Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče

Zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče (dále jen výchovný program) je svým způsobem velice podobné výchovné povinnosti ukládané mladistvým, podrobení se probačnímu programu. Jsou určeny dětem, které mají poruchy chování,

⁸⁹Zúčastnila jsem jednání „Týmu pro děti a mládež“ konané dne 15.10.2012 na Okresním soudě v Ústí nad Labem

⁹⁰Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 754

⁹¹Srov. Sotolář, A.: *Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue 2007, č. 12, s. 253

jsou propuštěny z ústavní výchovy nebo jakkoli je jejich vývoj odlišný od jeho vrstevníků. Výchovné programy mají formu ambulantní, celodenní nebo internátní. Pouze při internátní formě je dítě vytrženo z rodinného prostředí. ZSM uvádí v § 93 odst. 1 písm. d), že tyto programy musí spadat do působnosti střediska výchovné péče, které upravuje zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních. Výčet těchto programů je pouze demonstrativní, avšak vždy musí spadat do působnosti střediska výchovné péče. Soud pro mládež před uložením jakéhokoli programu, musí zjistit jeho podstatu a to vzhledem k věku a individuálním potřebám dítěte.⁹²

Dohled probačního úředníka

Dohled probačního úředníka je vesměs stejný jako u mladistvých avšak je zde kladen větší důraz na péči o nezletilého, vyjádření pomoci při řešení jeho problémů a co nejefektivnější snaze ho začlenit do společnosti bez dalších negativních projevů. Tomu má i dopomoci pokud dohled je vykonán již v průběhu řízení, tedy ne pouze po rozhodnutí soudem pro mládež. K naplnění účelu tohoto opatření je třeba přesně vymezit obsah dohledu a zároveň uložit potřebné výchovné povinnosti či výchovná omezení. Stejně jako všechna opatření ukládaná podle § 93 ZSM i dohled probačního úředníka se nevymezí pouze na určitou dobu po kterou má být vykonán, jediným limitem je věk, tedy pouze do dosažení věku zletilosti.⁹³

Ochranná výchova

Ochranná výchova je jeden z nejcitelnějších zásahů do osobní oblasti dítěte. Zákon z tohoto důvodu upravuje uložení ochranné výchovy v § 93 odst. 2, 3 ZSM, kdy soud pro mládež může uložit ochrannou výchovu nezletilému pouze za předpokladu, že spáchal čin jinak trestný ve věku mezi dvanácti až patnácti lety, za který trestní zákoník stanoví výjimečný trest (obligatorní uložení) a pokud to vyžaduje povaha spáchaného činu jinak trestného a je to nezbytně nutné vzhledem k jeho dosavadní výchově (fakultativní uložení). Ochranná výchova patří v právní úpravě mladistvých mezi ochranná opatření, která lze ukládat i dětem mladším

⁹²Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 757

⁹³Srov. Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 760

patnácti let. Při úvaze soudu zda uložit dítěti ochrannou výchovu musí zhodnotit všechny skutečnosti, tedy nejen závažnost činu jinak trestného, ale i celkové prostředí a vývoj dítěte. Pomoci při této úvaze může zpráva OSPOD, která je rodině a nezletilému nejbližší, dále zpráva školy, která může vypovídat o chování dítěte vůči autoritám, ale i svým vrstevníkům. Pokud je výchova či obdobná péče o nezletilého svěřena orgánu (např. výchovnému ústavu), např. při výkonu ústavní ochranné výchovy uložené podle zákona o rodině, rovněž je jejich zpráva o celkové situaci nezletilého velmi důležitým článkem pro zhodnocení situace dítěte. Vzhledem k nedostatku speciální právní úpravy se pro výkon rozhodnutí u dětí použije právní úprava obsažená v o.s.ř., konkrétněji v § 272 a násl. o.s.ř. a v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních.

Ochranné léčení

Posledním a jistě nejzávažnějším druhem opatření je *ochranné léčení*. Toto opatření, stejně jako ochranná výchova patří do složky ochranných opatření, které lze ukládat mladistvým. Možnost ho uložit i dětem mladším patnácti let přinesla novela č. 301/2011 Sb., která mění zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Potřeba novely a tedy nového institutu, který lze aplikovat na činy jinak trestné, je spatřován dle důvodové zprávy v nutnosti izolovat osoby, které představují nebezpečí pro své okolí i po dovršení osmnáctého, respektive devatenáctého roku věku a tedy dosavadní právní úprava léčení v rámci ochranné výchovy není dostatečná. Změna názoru na dosavadní právní úpravu ze strany psychologů a psychiatrů se specializací na dětskou psychiatrii ovlivnilo několik málo případů, které se objevily v České republice a kde se objevila nutnost pokračování ve specializovaném léčení.⁹⁴ Uložení ochranného léčení za čin jinak trestný, je upraveno v § 93 odst. 4 ZSM a lze je uložit dítěti, které ve stavu duševní poruchy spáchalo čin jinak trestný nebo pokud se dítě oddává zneužívání návykové látky, které má povahu návyku a čin jinak trestný způsobil pod vlivem těchto látek nebo v závislosti s jejím zneužíváním. Při posuzování zda aplikovat toto opatření, musí soud pečlivě zvážit všechny okolnosti, které se činu týkají. Je potřebné zjistit duševní stav dítěte, přičemž zprávu musí zpracovat

⁹⁴Srov. Důvodová zpráva k zákonu č. 301/2011 Sb. ze dne 16.2.2011, Zvláštní část, s. 1, ASPI, LIT 38917CZ; Sotolář, A., Válková, H.: *Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let*. Trestněprávní revue 2011, č. 11, s. 310

odborník na dětskou psychologii či psychiatrii. „Osobnostní defekty a deviace se totiž u desetiletých až čtrnáctiletých dětí mnohdy projevují jen určitými symptomy a až v průběhu doby se rozvíjejí, takže jejich správné vyhodnocení může být v období dětství velmi obtížné. Jejich náležité rozlišení je přitom velice důležité. Účelnou reakcí na diagnostikované duševní poruchy je především jejich léčení, zatímco vůči dětem s poruchami chování je vhodné volit vhodné formy sociální práce. Vědecké poznatky dokládají, že čím nižší je věk vyšetřovaného dítěte, tím vyšší je pravděpodobnost jeho nesprávného „onálepkování“ se všemi s tím souvisejícími negativními důsledky.“⁹⁵ Přezkum ochranného léčení, tedy zda stále trvají důvody pro jeho uložení, musí soud provádět minimálně jednou za dvanáct měsíců. V případě určité změny, která se může týkat přeměny z ambulantní formy léčení na ústavní a naopak či pominutí důvodů pro které je ochranné léčení vykonáváno, musí středisko, kde je léčení vykonáváno, neprodleně o změně situace informovat soud. Dalším speciálním prvkem úpravy pro uložení ochranného léčení u dětí je též skutečnost, že nelze přeměnit ochranné léčení na zabezpečovací detenci jako je tomu u mladistvých a to z důvodů, že v § 93 ZSM jsou taxativně uvedeny jednotlivá opatření a zabezpečovací detence k nim nepatří. Dalším omezením uložení ochranného léčení spočívá také v možnosti jej uložit jen za předpokladu, že pobyt dítěte na svobodě je pro společnost nebezpečný a to pouze vzhledem k jeho duševnímu stavu. Je jistě patrné, že ochranné léčení nebude každodenní agendou, kterou se bude zabývat soud pro mládež, ale možná i vzhledem k této skutečnosti je zde patrná nutnost důkladného zvážení zda reakce na čin jinak trestný spáchaný dětmi mladšími patnácti let by měla spočívat v uložení ochranného léčení.

⁹⁵Sotolář, A., Válková, H.: *Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let*. Trestněprávní revue 2011, č. 11, s. 314

5. Ochranné opatření a jeho srovnání s opatřením

V této kapitole bych ráda přiblížila některé skutečnosti, které od sebe odlišují ochranné opatření a opatření, ale zároveň i ty skutečnosti, které jsou pro oba instituty společné. Zaměřila jsem se proto celkově na řízení soudu pro mládež, které může uložit ochranné opatření (opatření), systematicku ochranných opatření (opatření) a řízení po uložení ochranných opatření (opatření).

Uložení ochranného opatření, je jednou z možností jak soud pro mládež může reagovat na provinění spáchané mladistvým. Řízení o provinění mladistvých je klasické trestní řízení, které je upraveno zákonem č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním ve znění pozdějších předpisů (dále jen trestní řád) a zákonem o soudnictví ve věcech mládeže, které je v postavení *lex specialis* vůči trestnímu řádu a odlišnosti jsou upraveny v díle sedmém hlavy druhé ZSM. Tedy na řízení před soudem se zvláště použijí § 196 až § 231 trestního řádu a § 54, § 64 až § 66 ZSM. Trestní řízení je vedeno zásadami uvedenými v § 3 ZSM a tedy celé projednání věci je nutné přizpůsobit rozumovému a mravnímu vývoji mladistvého, aby byl naplněn výchovný vliv trestního řízení. Orgány či osoby, které v trestním řízení rozhodují nebo provádějí určité úkony, musí mít dostatečnou kvalifikaci a potřebné zkušenosti pro takové řízení. Orgány činné v trestním řízení mají k naplnění účelu zákona, spolupracovat s orgánem OSPOD a s Probační a mediační službou. Zvláště pro řízení před soudem je OSPOD velice důležitý, jelikož je nejlépe informován o celkové situaci mladistvého a tedy může významně přispět ke vhodnému rozhodnutí soudu o uložení konkrétního opatření. I když je trestní řízení mladistvých upraveno stejně jako trestní řízení vůči dospělým pachatelům, jsou tu i odlišnosti. Jednou z nich je místní příslušnost soudu, který o provinění mladistvého rozhoduje, jelikož podle § 37 odst. 1 ZSM se preferuje projednání věci u soudu pro mládež, kde má mladistvý trvalé bydliště, nikoliv podle principu místa spáchání jak je tomu v běžném trestním řízení. Hlavní líčení, tedy jednání před soudem pro mládež o vině a případném opatření, se koná vždy v přítomnosti mladistvého⁹⁶ a jeho obhájce, všech členů senátu a státního zástupce. Dalšími účastníky hlavního líčení mohou být též OSPOD a zákonní zástupci mladistvého, kteří o jeho konání musí být vyrozuměni⁹⁷, avšak nepřítomnost dalších účastníků naznamená nutnost odročení hlavního líčení.

⁹⁶Srov. § 202 trestního řádu a § 64 odst. 1 ZSM

⁹⁷§ 64 odst. 2 ZSM; § 64 odst. 1 ZSM

Mladistvý v průběhu celého trestního řízení, tedy i jednání před soudem pro mládež, má právo na jednání vůči jeho osobě s přihlédnutím k jeho věku, duševní vyspělosti a zdravotnímu stavu a vždy musí mít obhájce, od okamžiku kdy jsou proti němu provedena opatření podle ZSM či provedeny úkony podle trestního řádu.⁹⁸ Důležitým aspektem řízení před soudem pro mládež je jistě odklonění od ústavní zásady veřejného projednávání věcí před soudem⁹⁹ a to z důvodu ochrany mladistvého nejen před zájmem veřejnosti, ale zejména s přihlédnutím k výchovnému smyslu trestního řízení vedeného proti mladistvému. Na výslovný návrh mladistvého lze konat hlavní líčení veřejně. Při rozhodování o veřejnosti a neveřejnosti jednání, je určující zejména zájem mladistvého, proto i když mladistvý podá návrh na veřejné jednání, soud mu z důvodů nevhodnosti nemusí vyhovět podle § 64 odst. 3 ZSM. Co se týká informací nejen o průběhu hlavního líčení, ale i konečného rozhodnutí, platí zde zákaz zveřejňování identifikačních znaků, které by mohly vést ke ztotožnění mladistvého, avšak pokud je dán výslovný prospěch pro společnost a zájem společnosti, může předseda senátu zmírnit podmínky pro uveřejnění rozsudku ve veřejně sdělovacích prostředcích.^{100 101}

Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let a tedy řízení o uložení opatření, je zcela odlišné od dosud rozvedeného trestního řízení vůči mladistvým. Toto řízení je řízením nesporným a vychází z právní úpravy řízení ve věcech péče o nezletilé. Úprava je obsažena v hlavě třetí zákona o soudnictví ve věcech mládeže, tedy v § 89 až § 96 ZSM a v zákoně č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád (dále jen o.s.ř.) a to konkrétně v § 176 a násl. ZSM je opět *lex specialis* vůči o.s.ř. Ač jde o civilní řízení návrh na zahájení řízení podle § 90 ZSM může podat soud nebo státní zastupitelství, které vystupuje i jako účastník v řízení. Tedy pokud soudu podá návrh na zahájení řízení někdo jiný než státní zastupitelství, soud obligatorně toto řízení zastaví. „Toto oprávnění státního zastupitelství podat návrh na zahájení řízení ve věcech dětí mladších patnácti let, má své opodstatnění v charakteru takového řízení. Dříve, než soud pro mládež uloží dítěti jako reakci na spáchaní činu jinak trestného některé z opatření uvedené v § 93 ZSM, či upustí od jeho uložení podle § 93 odst. 7 ZSM, musí být jasně prokázáno, že dítě mladší patnácti let se takového činu skutečně

⁹⁸§ 42 odst. 1, 2 ZSM

⁹⁹čl. 96 odst. 2 ústavní zákona č. 1/1993 Sb. ústavy České republiky

¹⁰⁰§ 54 odst. 4 ZSM

¹⁰¹Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 357-542

dopustilo, což předpokládá vést dokazování, která je hlavní činností policie a státního zastupitelství v rámci dozoru přípravného řízení.¹⁰² Státní zastupitelství ve svém návrhu na zahájení řízení, musí vždy označit opatření, které navrhuje nezletilému uložit. Dále narozdíl od trestního řízení ve věcech mladistvých, kdy státní zastupitelství podává obžalobu, v řízení ve věcech dětí mladší patnácti let podává návrh na uložení opatření. Po té kdy je podán návrh, a tedy je řízení zahájeno, musí soud ustanovit nezletilému opatrovníka. Funkci opatrovníka může vykonávat pouze advokát, který má jiné postavení než obhájce v trestním řízení mládeže. „V tomto řízení by měl být advokát jako opatrovník především pomocníkem nezletilého dítěte, který je dítěti schopen poskytnout kvalifikovanou právní pomoc a přispět tak k objasnění celé události.“¹⁰³ Avšak opatrovník by se neměl zaměřovat pouze na právní rámec případu, ale také pomoci objasnit motivy a faktory, které ovlivnily a vedly nezletilého ke spáchání činu jinak trestného.¹⁰⁴ Z tohoto důvodu se domnívám, že možnost opatrovníka se nechat zastupovat je omezena pouze výběrem z řad advokátů, nikoli koncipientů.¹⁰⁵ Mezi účastníky řízení ZSM obligatorně uvádí v § 91 ZSM nezletilé dítě, příslušný orgán OSPOD, zákonného zástupce dítěte a osoby, o jejichž právech a povinnostech má být v řízení jednáno. Pokud dítě bylo svěřeno do jiné péče, než je péče rodičů, tak také ti, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy nebo jiné obdobné péče. Stejně jako v trestním řízení mladistvých, je i toto řízení vedeno zásadou neveřejnosti z důvodů uvedených v § 52 až § 54 ZSM. Nejen z důvodů pozitivního působení na mladistvého musí být vždy znám postoj nezletilého k jeho činu jinak trestnému, které může být zjištěno jak během řízení před soudem tak i jiným způsobem. Nejen jednání před soudem, ale i celé řízení by mělo být co nejrychlejší a měly by být zjištěny všechny potřebné informace nejen o samotném činu jinak trestném, ale i o celkové situaci dítěte mladšího patnácti let, aby následná sankce, tedy opatření uložené soudem pro mládež pozitivně rozvíjelo nezletilého, ochránilo ho před škodlivými vlivy a preventivně působilo proti páčání dalšího protiprávního jednání.¹⁰⁶

¹⁰²Válková, H.: *K postavení státního zástupce v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.* Trestněprávní revue 2004, č. 1, s. 26

¹⁰³Jonášová, R.: *Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.* Bulletin advokacie 2009, č. 1, s. 52

¹⁰⁴Hrušáková, M., Válková, H.: *K pojmu opatrovník podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.* Trestněprávní revue 2004, č. 2, s. 61

¹⁰⁵Jak již vychází z usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 12.1.2005, sp. zn. 12 Rodo 5/2004

¹⁰⁶Válková, H.: *K postavení státního zástupce v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let.* Trestněprávní revue 2004, č. 1, s. 26

Ač již ochranné opatření ukládané mladistvým a opatření ukládané dětem mladším patnácti let mají dva instituty, které je tvoří společně (ochranné léčení, ochranná výchova), jejich systém, který tvoří nedílnou část v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže je odlišný. Ochranná opatření tvoří nedílnou součást trestněprávních sankcí, které jsou ukládány vedle trestů dospělým pachatelům, ale zároveň jsou součástí opatření ukládané mladistvým. Jejich právní úprava je obsažena v trestním zákoníku a v § 21 ZSM, který účel a podmínky konkretizuje. Jediným ochranným opatřením, které je upraveno výlučně podle ZSM je ochranná výchova. Jak je již výše uvedeno, systém opatření je velmi podobný s výchovnými a ochrannými opatřeními ukládané mladistvým. „Proto také zákon o soudnictví ve věcech mládeže u většiny z nich (výchovných povinností, výchovných omezení, napomenutí s výstrahou a u dohledu probačního úředníka) výslovně odkazuje v § 93 ZSM na přiměřené použití jejich úpravy v této hlavě, a tím ji ve stanoveném rozsahu – tedy ne vždy v jejím celku – činí použitelnou i v právním režimu hlavy třetí vztahující se na delikvenci trestně neodpovědných dětí.“¹⁰⁷ Novým institutem v opatření je možnost uložit dítěti ochranné léčení, které však svůj „právní základ“ má obsažený v trestním zákoníku. Tedy jediné z výčtu opatření se vymyká systému obsaženému v hlavě třetí ZSM.

Velký rozdíl spočívá také ve vykonávacím řízení, které nastává tehdy, pokud ten kdo má určitou povinnost, ji dobrovolně nesplní. U výkonu ochranných opatření uložené mladistvým se subsidiárně použije trestní řád a související předpisy, tedy jde o klasické trestní vykonávací řízení. Jedinou výjimkou je výkon ochranného opatření, který se uplatní výlučně podle právní úpravy obsažené v ZSM.¹⁰⁸ Trestní řád rozlišuje dvě skutečnosti pro vykonávací řízení a to v § 315 trestního řádu. Prvá skutečnost spočívá ve výkonu rozhodnutí, které zajišťuje orgán, který ve věci rozhodl v prvním stupni a druhou skutečností je zajištění výkonu rozhodnutí pomocí určitých úkonů, které směřují proti osobě, která dobrovolně neplní uloženou povinnost.¹⁰⁹ Kdežto v řízení dětí mladších patnácti let vykonávací řízení jak je popsáno v trestní řádu není, již z logiky věci vyplývá, že to není možné, jelikož se nejedná o trestní řízení, ale o řízení nesporné, které je součástí řízení ve věcech péče

¹⁰⁷Sotolář, A., Válková, H.: *Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let*. Trestněprávní revue 2011, č. 11, s. 312

¹⁰⁸§ 74 ZSM

¹⁰⁹Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 612

o nezletilé, tedy po procesní stránce je upraveno podle o.s.ř.. Pokud uložené opatření není vykonáváno, může na to soud pro mládež reagovat dvěma možnými postupy. Prvním z nich je výzva k dobrovolnému plnění, které je určené nezletilému nebo i jeho zákonnému zástupci, popřípadě osobě, která zajišťuje výchovu nezletilého, aby sjednali nápravu. Tato výzva může být v písemné či ústní formě. O pomoc při kontrole dodatečného plnění opatření ze strany dítěte, může soud požádat příslušný orgán OSPOD. K další možnosti soud přistoupí tehdy, pokud je zcela zjevné, že výzva by neměla vzhledem k okolnostem žádný účinek. Soud tedy přistoupí k nařízení výkonu rozhodnutí a to reálným vynucením povinností nebo ukládáním pokut.¹¹⁰

6. Ukládání a výkon ochranného opatření a opatření v praxi

Vzhledem k tomu, že teorie se někdy může těžko aplikovat do praxe, chtěla bych v této kapitole poukázat na zákonná ustanovení a zásady obsažené v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže a jejich aplikaci na konkrétní případ. Za tímto účelem jsem navštívila Okresní soud v Ústí nad Labem, kdy soudem pro mládež bylo uloženo ochranné opatření a opatření ve formě ochranné výchovy mladistvému a dítěti mladšímu patnácti let (dále jen nezletilý). Mojí snahou bylo zjistit, v jakých konkrétních případech soud pro mládež uloží ochranné opatření či opatření a zda jejich výkon splní účel daného opatření.

6.1. Uložení ochranné výchovy mladistvému soudem pro mládež Okresním soudem v Ústí nad Labem

Mladistvý J.K. ve věku patnácti let spolu s nezletilým kamarádem ve věku třináct let vnikl do skladu, kde vyboural zeď pomocí přinesenou tyčí a vnikl do místnosti kde postupně odcizili 20 ks balení barvy na zeď v celkové hodnotě 6.000,- Kč a dále způsobili škodu na budově v celkové výši 2.000,- Kč. Tedy J.K. si přisvojil cizí věc tím, že se jí zmocnil, způsobil škodu nikoli nepatrnou a čin spáchal

¹¹⁰Srov. Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže*. Komentář. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011, s. 835-836

vloupáním a tím spáchal provinění krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a), b) trestního zákoníku. Mladistvý se před soudem doznal ke svému jednání a uvedl, že ukradenou barvu schovával doma v bytě a poté ji s nezletilým kamarádem prodávali za 50,- Kč nebo za 100,- Kč. Za obdržené peníze si kupoval věci pro svoji potřebu, zejména sladkosti a cigarety.

Mladistvý J.K. pochází z úplné rodiny avšak sociálně slabé. Jeho matka je nezaměstnaná a otec pracuje jako dělník. Dochází do základní školy praktické, kde má soustavné výchovné problémy, opakuje osmou třídu a i přesto, že neumí číst, nemá zájem o učivo. Ze zprávy orgánu sociálně-právní ochrany dětí vyplývá, že matka nedbá na synovu výchovu a jeho vzdělání, což vyplývá i z jejího plánu, zaevidovat syna po skončení povinné školní docházky na úřadu práce. Nezvládá jeho agresivní chování a proto také J.K. dochází k psychiatrovi a jsou mu aplikovány injekce na uklidnění.

V minulosti byl několikrát projednáván přestupkovou komisí, kdy všechna přestupková jednání byla odložena podle § 66 odst. 1 písm. b) zákona o přestupcích, pro tehdejší nedostatek věku mladistvého. Dále byl v minulosti mladistvému soudem pro mládež v občanskoprávním řízení uložen dohled probačního úředníka pro čin jinak trestný, kvalifikovaný jako trestný čin krádeže. I když jako mladistvý nebyl v minulosti souzen, je jistě patrné, že určitou zkušenost s protiprávním jednáním má. Ze zprávy probačního úředníka, který vykonává dohled nad mladistvým vyplývá, že J.K. sice dochází pravidelně na schůzky avšak to co na nich slíbí nedodrží. Oddává se požívání alkoholu, kouří cigarety a občas i marihuanu. Ke škole žádný vztah nemá a nemyslí si, že by měl kázeňské a učební problémy. Je si vědom, že jemu samému by se nelíbilo, kdyby byl např. okraden, ale není schopen obecně participovat s pocity poškozených. Mladistvý J.K. si i přes veškeré své zkušenosti a pohovory s probačním úředníkem myslí, že nemůže být a nebude za své protiprávní jednání postaven před soud.

Vzhledem k tomu, že mladistvý J.K. si byl vědom svého protiprávního jednání a takový následek chtěl způsobit, je nutné v jeho jednání spatřovat přímý úmysl podle § 15 trestního zákoníku a při zvážení významu chráněného zájmu, který byl J.K. dotčen, jeho motivace a skutečnost, že již v minulosti se dopouštěl protiprávního jednání obdobné povahy, lze v jeho jednání spatřovat potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost, který je vyšší než malý ve smyslu § 6 odst. 2 ZSM. Při úvaze soudu o druhu a výši opatření, vzal v úvahu výše uvedená zmínění o jeho

dosavadním životě a možnost nápravy. Proto soud shledal, že výchovný vliv rodičů je zcela nedostačující, kdy se jedná o problém dlouhodobý a i přes veškeré snahy probačního úředníka změny k lepšímu postoji ke společnosti ze strany jak rodičů tak mladistvého nenastávají. Je zde znatelné, že mladistvý nemá adekvátní pohled na svou trestnou činnost a tedy zde zcela chybí motivace mladistvého ke změně svých postojů a svého chování. Mírnější opatření zde neměly a nebudou mít vliv, proto soud shledal jako nejadekvátnější uložení ochranného opatření ve formě ochranné výchovy podle § 22 odst. 1 písm. a), c) ZSM.

Vzhledem k uvedeným skutečnostem je zde patrná nedostatečná výchova ze strany rodičů a nepříznivý vliv okolí, který způsobuje i nemožnost ovlivnění chování mladistvého a vzdělání ze strany školy. Vzhledem k dlouhodobému nepříznivému stavu (kdy chlapec neumí v patnácti letech číst a již byl v minulosti pro čin jinak trestný jako nezletilý postížen opatřením uloženým soudem pro mládež) vidím i jisté pochybení ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí a tento mladistvý již mohl dle zákona č. 94/1963 Sb. o rodině (dále jen zákon o rodině) vykonávat ústavní výchovu, která by pravděpodobně pozitivně ovlivnila budoucí sociální vývoj mladistvého. Mám za to, že sociální vývoj mladistvého byl výše uvedeným nedostatečným působením rodiny, školy a orgánu sociálně-právní ochrany dětí zcela přerušen a uložení ochranné výchovy pak bude dosaženo alespoň částečné nápravy v tom směru, že bude pokračovat jeho pozitivní sociální vývoj působením odborného zařízení, ve kterém bude mladistvý vykonávat ochrannou výchovu. Zanedbaný sociální vývoj mladistvého však již pravděpodobně nebude možné zcela vyrovnat, a to ani poté co na něho bude působeno ochrannou výchovou.

6.2. Uložení ochranné výchovy dítěti mladšímu patnácti let soudem pro mládež Okresním soudem v Ústí nad Labem

Nezletilý M.C. se dopustil ve věku třináct let, tří činů jinak trestných, kvalifikovaných jako loupeže podle § 173 odst. 1 trestního zákoníku, spáchaných ve spolupachatelství podle § 23 trestního zákoníku.

Prvé loupeže se nezletilý dopustil tím, že společně se svým třináctiletým kamarádem (dále jen spolupachatel), chtěli po poškozeném půjčit mobilní telefon, po té kdy odmítl, přiložil M.C. nůžky poškozenému na krk a pod pohrůžkou přestřížení

řetízku nutil poškozeného vydat mobilní telefon. Mezitím jeho spolupachatel vytáhl mobilní telefon z kapsy poškozeného a společně s M.C. utekli. Mobilní telefon po jeho vybití zničili a zahodili. Druhé loupeže se dopustil opětovně se stejným spolupachatelem, kdy pod pohrůžkou fyzického násilí požadovali od poškozeného vydání peněz. Poškozený odmítl a tak ho M.C. dvakrát kopl do zad, poté do ruky a do obličeje. Poté mu se spolupachatelem prohledali oděv a společně poškozenému odcizili 28,- Kč. Posledního skutku se dopustil opětovně se stejným spolupachatelem, kdy požadovali po poškozeném vydání hotovosti, po té co odmítl, tak se mu spolupachatel snažil strhnout řetízek z krku, kdy se poškozený snažil tomu zabránit, M.C. ho udeřil kladívkem do hlavy, kdy poškozený pustil stisk řetízku a M.C. mu jej strhl a společně se spolupachatelem utekli. Ke všem jednáním se nezletilý doznal, kdy svou činnost odůvodnil tím, že potřeboval peníze na marihuanu, kterou kouří denně.

Nezletilý M.C. pochází z úplné rodiny, má šest sourozenců. Činů jinak trestných se dopustil cca dva měsíce před jeho zařazením do ústavní výchovy, kterou v době projednání činu jinak trestného vykonává. Do ústavní výchovy byl nezletilý umístěn z důvodů závadového chování ve škole, jeho narůstající agresivity, záškoláctví, opakovaného páchání závažné trestné činnosti, kdy oba rodiče výchovu nezletilého M.C. nezvládali. Ze zprávy Dětského diagnostického ústavu, Střediska Výchovné péče, Základní školy, mateřské školy a školní jídelny (dále jen DDÚ) vyplývá, že u nezletilého byly zjištěny těžké asociální poruchy chování, z hlediska vývoje s disociální tendencí¹¹¹, nezletilý je neklidný s výkyvy emocí, vůči autoritě se chová agresivně a k menším jedincům je schopný fyzické agrese. Je snadno ovlivnitelný a chce být přijímán staršími chlapci. Těžko se přizpůsobuje režimu ve výchovném zařízení, porušuje pravidla a během pobytu jednou utekl a kouřil, i když to měl zakázané. Prognóza zlepšení je možná, za předpokladu, že nezletilý bude mít jasně stanovená pravidla, jejichž dodržování bude striktně vyžadováno. Na základě výše uvedeného je tedy doporučováno uložení ochranné výchovy.

Z výše uvedených skutečností, posouzení rodinného prostředí, v situaci kdy se nejedná o první významné vybočení z řádného chování, a kdy jeho činy jinak trestné by byly kvalifikovány jako zvláště závažné zločiny, i když se nezletilý doznal ke všem skutkům, které jsou mu kladeny za vinu, není zcela prokazatelné, zda chápe

¹¹¹sklony k protispolečenskému a kriminálnímu chování, k opakované trestné činnosti u lidí extrémně egoistických a nezdrženlivých, neschopných pocitů viny, empatie, soucitu

závažnost svého jednání, tedy nelze předpokládat, že se takového jednání v budoucnu vyvaruje. Vzhledem k hodnotící zprávě DDÚ soud pro mládež dospěl k názoru, že již uložená ústavní výchova podle zákona o rodině není dostačující a nevede k naplnění účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže, soud tedy uložil nezletilému ochrannou výchovu podle § 93 odst. 1 písm. c) ZSM. Přísný a permanentní režim v rámci výchovného zařízení a zejména soustavný dohled nad plněním povinností a dodržováním výchovného režimu, které jsou po M.C. vyžadovány, budou snad ve svém výsledku u nezletilého znamenat pokračování jeho všestranného vývoje, ke kterému by mělo především dopomoci dokončení povinné školní docházky, případně další pokračování ve studiu, a dále získání respektu před přirozenými autoritami a vytvoření náhledu nad svým dřívějším chováním.

6.3. Zhodnocení případů

Na základě těchto dvou případů uložení ochranné výchovy, tedy v případě mladistvého jako ochranného opatření ve formě ochranné výchovy a v případě nezletilého jako opatření rovněž ve formě ochranné výchovy, bych chtěla poukázat na důležitost správného hodnocení případu jako celku s přihlédnutím k individuálním vlastnostem a potřebám mladistvého (nezletilého). Podrobně byly popsány dva případy, kdy byla uložena ochranná výchova. V prvním případě byla uložena ochranná výchova mladistvému J.K. poté, co i přes skutečnost, že nad jeho osobou byl vysloven dohled probačního úředníka, pokračoval v trestné činnosti, tedy smysl dosavadního uloženého výchovného opatření, nebyl naplněn. Rodinné zázemí, ve kterém byl mladistvý vychováván, bylo absolutně nevyhovující a všestranný sociální rozvoj mladistvého jistě nepokračoval jako u běžného vrstevníka. V tomto případě vidím uložení ochranné výchovy jako „poslední brzdu“, která by mohla dopomoci mladistvému k jeho normálnímu byt' již opožděnému vývoji a tak možné budoucí začlenění do společnosti bez excesivních projevů. Otázkou zůstává, zda uložením ochranné výchovy bude obnoven sociální vývoj mladistvého. Je však nepochybné, že v daném případě je zcela jistě nejvhodnějším ochranným opatřením, které mohlo být mladistvému uloženo.

Ve druhém případě byla ochranná výchova uložena nezletilému, který se již v útlém věku dopouštěl závažné činnosti jinak trestné. Zde jistě k jeho postojům

a celkovému rozvoji nepomohlo prostředí, ve kterém se pohyboval a ani naprosto absentující rodinná výchova. Zde spatřuji důležitost uložení ochranné výchovy z důvodů nevhodných a v čase stále se zhoršujících postojů, jeho morálky a celkového asociálního postoje nezletilého i přes skutečnost, že nezletilý v době projednávání jeho činu jinak trestného pobýval v DDÚ a jeho chování se nezlepšilo. Naopak i z DDÚ uprchl. Užití sankce tohoto charakteru je jistě krajním avšak nezbytným opatřením i z toho důvodu, že nezletilé děti nedosáhly celkového vývoje a čím dřív se na ně bude pozitivně sociálně působit, tím jejich byť i opožděný vývoj nebude mít tak fatální následky jako kdyby vyrůstaly ve svém dosavadním prostředí.

7. Kriminologické aspekty kriminality mládeže a činů jinak trestných u dětí mladších patnácti let

V obecném podvědomí veřejnosti se má za to, že kriminalita ze strany mládeže stoupá ať je to z důvodu neinformovanosti či vlivem médií a já bych v této kapitole ráda přiblížila vývoj kriminality mládeže a jejich celkový podíl na trestné činnosti a dále bych chtěla přiblížit ukládání jednotlivých opatření soudem pro mládež.

V roce 2003 nabyl účinnosti zákon o soudnictví ve věcech mládeže a i z tohoto důvodu jsem si na srovnání vybrala statistické údaje¹¹² od roku 2005 až do roku 2011, kdy se účinnost zákona začala projevovat v rozhodnutí soudů. Dostupná data jsem zpracovala do grafů a tabulek, které jsou dále komentovány.

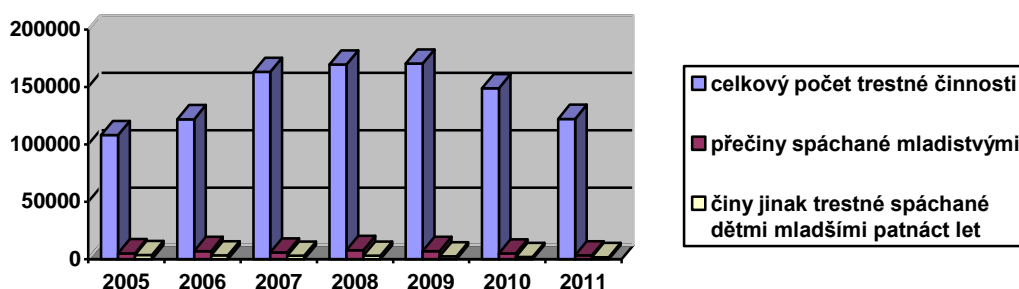
Graf a tabulka č. 1 znázorňují celkový počet provinění spáchaných mladistvými a celkový počet činů jinak trestných vzhledem k celkové kriminalitě spáchané v České republice za období od 1.1.2005 do 31.12.2011. Je patrné, že celková kriminalita je v průměru na stále stejné úrovni. Kriminalita mládeže, která kolísala se od roku 2009 snižuje a i u dětí mladší patnácti let je jasně patrná tendence poklesu jejich činů jinak trestných. Jedinou výjimkou je rok 2008, kdy je patrný drobný nárůst kriminality dětí, avšak celková tendence jak provinění tak činů jinak trestných je klesající. Lze jen doufat, že tato tendence bude i nadále pokračovat.

¹¹² Všechny tabulky a grafy jsem zpracovala ze statistických ročenek kriminality a soudních agend Ministerstva spravedlnosti od 1.1.2005 do 31.12.2011. [citováno dne 11.3.2013], Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

Tabulka č.1

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Celkový počet trestné činnosti	108100	121913	163090	169601	170453	148954	122236
Přečiny spáchané mladistvými	5108	7108	5795	7969	7079	4948	3256
Činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnáct let	3643	3294	3040	3122	2480	1822	1776

Graf č.1

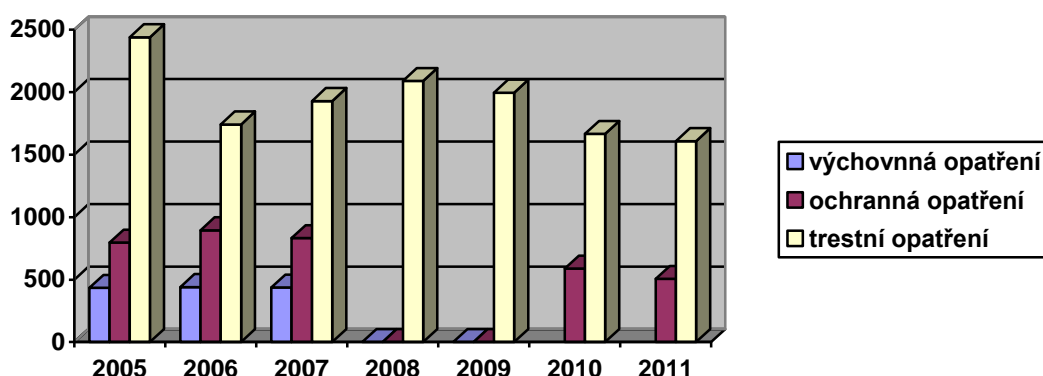

Tabulka a graf č. 2 ukazují celkový počet uložených opatření mladistvým, tedy výchovných opatření, ochranných opatření a trestních opatření od roku 2005 do roku 2011. U výchovných opatření bohužel statistika neupravuje léta od roku 2008, avšak pokud bychom brali tendenci jejího ukládání jako konstantní, jak byla ukládána do roku 2008, její ovlivnění z hlediska uložených sankcí není markantní. Ochranná opatření byla do roku 2007 více využívána soudy pro mládež a od roku 2010 je patrný pokles jejího ukládání, avšak bohužel z let 2008 a 2009 chybí její statistický výpočet. Z dostupných statistických údajů vyplývá, že nejčastější sankcí, která je ukládána soudem pro mládež je trestní opatření což nevidím jako nejlepší řešení situace u mladistvých.

Tabulka č.2

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Výchovná opatření	434	441	437				
Ochranná opatření	796	895	832			588	506
Trestní opatření	2439	1741	1929	2089	1995	1666	1608

Graf č.2

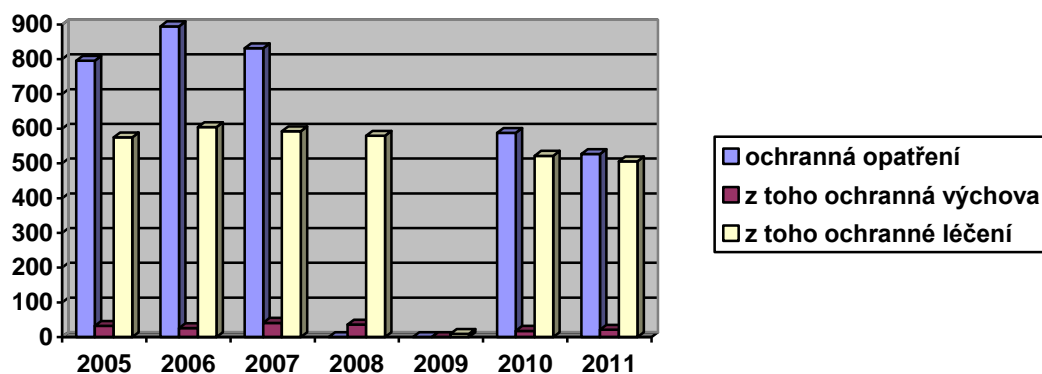

Tabulka a graf č. 3 ukazuje celkový počet uložených ochranných opatření a z toho celkový počet uložených sankcí ve formě ochranné výchovy a ochranného léčení. Rok 2009 je jistě výjimečný a neobvyklý vzhledem k počtu uloženým ochranným výchovám i ochranným léčením. Jinak je jistě více než patrné, že soud pro mládež častěji ukládá ochranné léčení, z čehož je možné usuzovat, že mladiství při spáchání provinění jsou ve stavu vyvolané duševní poruchou či v závislosti na návykových látkách.

Tabulka č. 3

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ochranná opatření	796	895	832			588	527
z toho ochranná výchova	32	26	41	36	0	18	21
z toho ochranné léčení	575	605	593	580	9	522	506

Graf č. 3

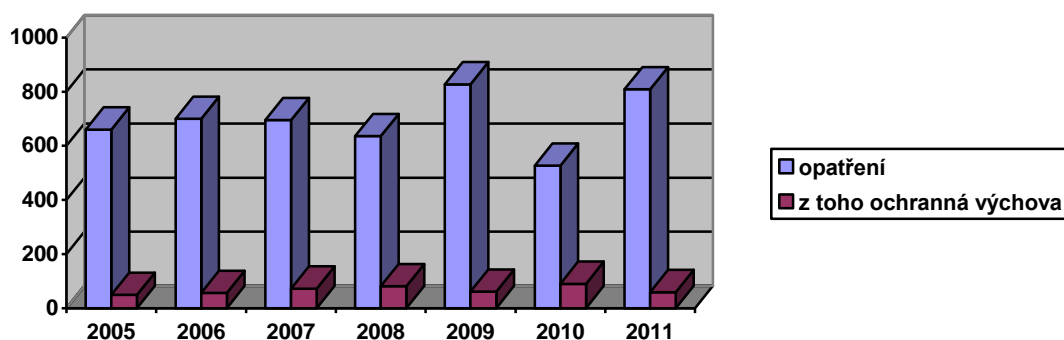

U grafu a tabulky č. 4 bych chtěla poukázat na celkový počet uložených opatření dětem mladším patnácti let a uložení ochranné výchovy jako jeden z druhů opatření a ochranných opatření. Bohužel ochranné léčení, které je také společné pro opatření a ochranné opatření a dnes je možné ho uložit i dítěti, se ve statistikách ještě neprojevuje. Celková tendence ukládání ochranné výchovy je proměnlivá, avšak zajímavý je rok 2010, ve kterém bylo nejméně uložených opatření avšak nejvíce ochranné výchovy.

Tabulka č. 4

Rok	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Opatření	660	700	695	636	827	527	809
z toho ochranná výchova	49	56	72	81	61	90	59

Graf č. 4

Z výše uvedených statistických údajů vyplývá, že kriminalita mládeže nemá vzestupnou tendenci oproti povědomí veřejnosti. Dále z dostupných informací vyplývá, že v oblasti sankcí, které lze uložit mladistvému, patří jistě ochranné opatření k používaným reakcím na spáchané provinění. Co se týká otázky opatření a ochranné výchovy i ze statistických údajů vyplývá, že tento druh opatření není až tak častým při reakcích na činy jinak trestné, což odpovídá i systému opatření ukládaným dětem mladším patnácti let.

8. Exkurz do zahraniční právní úpravy

8.1. Slovenský systém soudnictví pro mladistvé

Vzhledem k patřičným spjitostem, ale i odlišnostem s českou právní úpravou obsaženou v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen ZSM), bych se v této kapitole chtěla zabývat celkovým pojetím trestněprávní politiky vůči mládeži na Slovensku.

Slovenská úprava trestního práva mládeže, kteří spáchají protiprávní jednání, není jako v České republice upravena ve zvláštním zákoně. Hmotněprávní úprava je obsažena v zákoně č. 300/2005 Z.z. trestný zákon (dále jen STrZ) a to v hlavě čtvrté prvé části, procesněprávní ustanovení o trestním řízení mladistvých jsou obsažena v části třetí, hlavě sedmé, dílu druhého zákona č. 301/2005 Z.z trestní řád (dále jen STrŘ). Oba tyto trestní kodexy byly přijaty v roce 2006, ač bez speciální úpravy trestního práva mládeže, udělaly veliký pokrok v rozdílném pohledu na trestní právo dospělých a mladistvých.

Slovenské trestní právo rozlišuje mládež na dvě, popřípadě tři kategorie. První kategorií jsou mladiství, kteří dosáhli věku čtrnácti let a nedosáhli věku osmnácti let, druhou kategorií jsou děti, které nedosáhly věku čtrnácti let a které nejsou trestně odpovědné (jedinou výjimkou podle § 22 odst. 2 STrZ je zvýšení trestní odpovědnosti na patnáct let u trestného činu pohlavního zneužívání). Do třetí zvláštní kategorie jsou zahrnuty osoby blízké věku mladistvých, které dosáhly v době spáchání trestného činu věku dospělosti, tedy osmnácti let až jednadvaceti let. Speciální právní úprava se týká těchto osob pouze ve výměře trestní sazby. Podle § 36 písm. d) STrZ je polehčující okolností pokud trestný čin spáchala osoba blízká věku mladistvých a tato skutečnost měla vliv na jeho celkovou rozumovou a mravní vyspělost.

I když u mladistvých pachatelů, byla novou úpravou z roku 2006 snížena věková hranice trestní odpovědnosti na čtrnáct let, byla u těchto osob zavedena relativní trestní odpovědnost, tedy osoba, která spáchá trestný čin v době čtrnácti let a nedosáhla takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohla chápat své jednání a důsledky, nebude za tento čin trestně odpovědná. Pokud mladistvý dosáhne patnácti let, není stanovena odlišnost trestní odpovědnosti od dospělých pachatelů, tedy STrZ upravuje formální pojetí trestného činu. Jediným zvýhodněním je úprava u přečinů, tj. u nedbalostních trestných činů a úmyslných trestných činů, kde horní

hranice trestu odnětí svobody nepřevyšuje 5 let. Zde dle § 95 odst. 2 platí, že přečin, který spáchal mladistvý a jehož závažnost je malá, není trestným činem. Pokud mladistvý spáchá zločin, kdy jeho závažnost je malá nebo i nepatrná, je za tento čin trestně odpovědný stejnou měrou jako u vysoké závažnosti trestného činu.¹¹³ Sankce, které může soud mladistvým pachatelům uložit, jsou ochranná opatření, výchovná opatření a tresty. Stejně jako v českém právu, tedy v ZSM, je cíl uložení sankcí vychovat mladistvého v řádného občana a chránit společnost před jeho případnou recidivou.¹¹⁴ Mezi ochrannou výchovu řadí STrZ výchovné povinnosti a omezení a napomenutí s výstrahou. Tato opatření se v celku rovnají výchovným opatřením podle české právní úpravy obsažené v ZSM, stejně jako v české právní úpravě je lze uložit již během trestního řízení se souhlasem mladistvého. Ochranná opatření upravuje STrZ v § 31 a § 33, kdy mezi ochranná opatření řadí ochranné léčení, ochrannou výchovu, ochranný dohled, detenci, zabránění věci, zabránění peněžité částky a zabránění majetku. Jediná ochranná výchova má speciální úpravu při ukládání mládeži podle § 102 až § 105 STrZ. Důvody uložení, doba trvání ochranné výchovy a možné upuštění od jejího výkonu je v zásadě stejné jako v české právní úpravě. Jediná odlišnost je obsažena v systému výkonu ochranné výchovy, která je vykonávána ve specializovaných výchovných zařízeních nebo v profesionálních náhradních rodinách. Ostatní druhy ochranných opatření nemají speciální úpravu, a proto se přiměřeně použijí ustanovení STrZ, která se užití na dospělé pachatele. Tresty, které lze uložit mladistvému jsou taxativně vymezeny v § 109 STrZ a patří mezi ně trest povinné práce, peněžitý trest, trest propadnutí věci, trest zákazu činnosti, trest vyhoštění a trest odnětí svobody. Stejně jako u předešlých opatření i zde je určitá blízkost s právní úpravou podle ZSM. Mezi takové patří například trest propadnutí věci nebo trest povinné práce, který je obdobou obecně prospěšných prací a která je shodně, podle obou právních úprav stanovena max. na dobu 150 hod. Peněžitý trest může soud stanovit ve výměře od 30 eur do 16.590 eur¹¹⁵ a stejně jako podle ZSM, jen pokud je mladistvý výdělečně činný nebo má peněžní prostředky. Trest zákazu činnosti se uloží mladistvému za podmínek uvedených v § 61 STrZ s přihlédnutím k § 112 STrZ, podle kterého lze výkon uložit na dobu max. pěti let (výjimečně podle § 61 odst. 4 STrZ na sedm až patnáct let) a zákaz činnosti nesmí

¹¹³Srov. Hulmáková, J.: *Nad slovenským trestním právem mládeže*. Trestněprávní revue 2007, č. 4, s. 93

¹¹⁴§ 97 zákona č. 300/2005 Z.z. trestný zákon

¹¹⁵§ 114 zákona č. 300/2005 Z.z. trestný zákon

narušovat přípravu na budoucí povolání mladistvého. Trest vyhoštění lze uložit za stejných podmínek a na stejnou dobu jako trest vyhoštění podle ZSM. Nejzávažnější sankci je jistě i podle slovenské právní úpravy trest odnětí svobody, který je u mladistvých snížen na polovinu trestní sazby oproti dospělým, kdy dolní hranice trestní sazby nesmí převyšovat dva roky a horní hranice sedm let.¹¹⁶ Při ukládání trestu odnětí svobody má soud možnost upravit trestní sazbu, která je stanovena v § 117 STrZ. Může ji snížit o jednu třetinu, pokud soud přihlédne k polehčujícím okolnostem podle § 36 STrZ nebo zvýšit o jednu třetinu vzhledem k přitěžujícím okolnostem podle § 37 STrZ. Na rozdíl od české právní úpravy, jsou okolnosti přitěžující a polehčující ve vzájemné vázanosti, tedy pokud soud shledá jejich stejnou míru vzhledem ke konkrétnímu činu, nepřihlédne ani k jedné. Dále pokud mladistvý spáchal zvláště závažný zločin, soud může s přihlédnutím k § 117 odst. 3 STrZ stanovit trest odnětí svobody s horní hranicí nad sedm až patnáct let. Soud může také podmíněně upustit od potrestání např. s dohledem probační a mediační služby, a to na zkušební dobu od jednoho roku do tří let.

Právní úprava dětí mladších čtrnácti let (popřípadě patnácti let) je v oblasti sankcí za čin jinak trestný nejednotná. Těmto dětem lze uložit za jejich čin jinak trestný sankci podle zákona č. 36/2005 Z.z. zákona o rodině (dále jen ZoR), zákona č. 305/2005 Z.z. zákona o sociálně-právní ochraně dětí a sociální kuratele (dále jen Zspod) a dále podle STrZ. Podle ZoR lze dítěti uložit za jeho čin jinak trestný výkon ústavní péče nebo výchovná opatření ve formě, která postihují přímo jeho, ale i jeho rodiče či osoby, které ho vychovávají. Takovým případem je např. napomenutí dítěte společně s jeho rodičem, který dostatečně nedbá jeho výchovy¹¹⁷. Další výchovná opatření lze ukládat podle Zspod tedy orgánem sociálně-právní ochrany dětí, který může např. uložit dítěti ambulantní léčbu ve specializovaném zařízení¹¹⁸. Pokud výchovné opatření podle ZoR není spjato s odnětím dítěte mimo jeho dosavadní prostředí, může orgán sociálně-právní ochrany dětí uložit výchovné opatření i podle tohoto zákona. Ochrannou výchovu lze uložit podle § 105 STrZ obligatorně pokud dítě mladší čtrnácti let avšak starší dvanácti let se dopustilo činu jinak trestného, za které lze uložit podle STrZ trest odnětí svobody na doživotí. Fakultativní uložení

¹¹⁶§ 117 zákona č. 300/2005 Z.z. trestný zákon

¹¹⁷§ 37 odst. 2 zákona č. 36/2005 Z.z. zákon o rodině

¹¹⁸§ 12 odst. 1 zákona č. 305/2005 Z.z. zákona o sociálně-právní ochraně dětí a sociální kuratele

ochranné výchovy je možné, pokud není dostatečně zajištěna řádná výchova dítěte mladšího čtrnácti let (popřípadě patnácti let).¹¹⁹

„Celkově lze hodnotit oproti dosavadní právní úpravě nové slovenské trestní právo mládeže jako reformní, byť jak co do své koncepce, tak co do důslednosti, s jakou jsou respektována specifika této věkové kategorie např. v oblasti sankcí, zůstává oproti svému českému protějšku – zákonu o soudnictví ve věcech mládeže – stále ještě značně retributivní.“¹²⁰ S tímto názorem Prof. JUDr. Helena Válkové, CSc. se naprosto ztotožňuji, a ač byl jistě „správný krok“ tímto směrem a v určitých ohledech mají propracovanější právní úpravu, je jistě nepochybné, že v budoucnu bude další potřeba úpravy slovenského trestního práva mládeže.

8.2. Kanadský systém soudnictví pro mladistvé

Kanadská trestněprávní úprava mládeže vychází, stejně jako česká a mnoho jiných zahraničních trestněprávních kodexů, z pojetí restorativní justice, která se přiklání k částečné odpovědnosti společnosti za protiprávní jednání mladistvého, dále má přispět k uvědomění si protiprávního jednání mladistvého a k možnosti odškodnění poškozeného přímo od mladistvého.¹²¹ Proto se i zde budu zabývat celkovým pojetím trestněprávní politiky v Kanadě.

Kanadský právní předpis Youth Criminal Justice Act (dále jen YCJA), který upravuje právní postavení mladistvých, navazuje na dlouhou tradici zájmu o mladistvé v oblasti trestního práva. Nabyl účinnosti 1. dubna 2003 a nahradil dosavadní zákon o mladistvých provinilcích (dále jen Yoa). Tedy kanadská nová právní úprava vznikla ve stejném časovém období jako česká právní úprava ZSM. Dosavadní právní úprava nebyla jednotná, docházelo tedy k odlišným právním názorům soudů, dále neexistoval propracovaný systém alternativních trestů, které by

¹¹⁹Srov. Hulmáková, J.: *Nad slovenským trestním právem mládeže*. Trestněprávní revue 2007, č. 4, s. 93

¹²⁰Válková, H.: *Nad novým slovenským trestním zákonem, jeho východisky a specifiky*. Právní rozhledy 2005, č. 15, s. II

¹²¹Srov. *Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže ze dne 22. ledna 2003*, s. 4 [citováno dne 20.3.2013]. Dostupné z: http://www.justice.cz/zresortu/dokument/mladez_duv.rtf

nahrazovaly trest odnětí svobody, a i když byl jistě Yoa v souladu s restorativní justicí, dostatečně neobsahoval právní úpravu k aplikaci restorativní justice.¹²²

Zákon YCJA ve výkladové části definuje mládež jako mladistvé a děti. Dítětem se rozumí osoba, která se zdá být mladší dvanácti let, pokud není jiný důkaz, není za svůj protiprávní čin trestně odpovědná. Za mladistvou se považuje osoba, která je nebo, není-li důkaz z opaku, se zdá být ve věku dvanácti let až sedmnácti let a za svůj trestný čin je trestně odpovědná. Stejně jako podle české právní úpravy i v Kanadě rozhodují o protiprávních činech mladistvých specializované soudy pro mládež. Účel případných sankcí, které jim mohou být uloženy je především pomoci mladistvému v jeho dalším rozvoji, skutečný pohled na jeho protiprávní jednání a důsledky tohoto jednání, ale také podporovat jejich rehabilitaci a možnost nového začlenění do společnosti. Sankce, které mohou být mladistvému uloženy, se v zásadě neliší od české právní úpravy, ale nejsou systémově rozděleny jako v ZSM. Sankce lze rozdělit na mimosoudní opatření a opatření ukládána soudem pro mládež.

Mimosoudní opatření mají sloužit k rychlé reakci na méně závažné trestné činy a tím zlepšit působení sankce na mladistvého. Tato opatření může uložit policie popřípadě státní zástupce provincie ve formě varování, upozornění a doporučení za předem splněných podmínek v části 1. oddílu 6 YCJA. Pokud by tato forma nedostačovala, lze uložit mimosoudní sankci, která spočívá ve výkonu určité činnosti ve schváleném programu v konkrétní provincii, ve které má mladistvý bydliště. Další odlišností od varování, upozornění a doporučení spočívá v přiznání mladistvého, že daný trestný čin spáchal a musí existovat dostatečné důkazy pro případné trestní stíhání.¹²³

Soud pro mládež před uložením sankce může svolat konferenci, která má sloužit k neadekvátnější reakci na spáchaný trestný čin a zároveň dopomoci k výchově mladistvého. Opatření, které může vyslovit soud pro mládež lze řadit do kategorií důtka (tedy obdoba napomenutí s výstrahou); upuštění od potrestání se současným dohledem probačního úředníka; dohled probačního úředníka; propadnutí věci nebo majetku; peněžitý trest nepřesahující 1000 dolarů; obecně prospěšné práce za podmínek a ve lhůtě, které určí soud; jakákoli pomoc obětem trestné činnosti; výkon výchovného programu za podmínek a ve lhůtě, které určí soud avšak

¹²²The Youth Criminal Justice Act: Summary and Background. Department of Justice Canada [citováno dne 6.3.2013]. Dostupné z: <http://www.justice.gc.ca/eng/pi/yj-jj/ycja-lsjpa/back-hist.html>

¹²³Srov. The Youth Criminal Justice Act [citováno dne 6.3.2013]. Dostupné z: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/Y-1.5/page-3.html>

v maximální délce 240 hodin a v době maximálně šesti měsíců; výkon léčby ve specializovaném zařízení (tedy obdoba ochranného léčení či zabezpečovací detence); podmíněné odnětí svobody s dohledem, nepřesahujícím dva roky; odnětí svobody, které lze vykonat celé nebo přerušovaně.¹²⁴ V případě, že mladistvý ve věku od 14 let spáchá závažný trestný čin, může mu soud pro mládež uložit sankci podle trestního zákona, která je ukládána dospělým pachatelům, avšak tento trest je vždy vykonán ve věznici pro mladistvé.

Právní úprava YCJA klade veliký důraz na znovu začlenění mladistvého do společnosti a proto vždy soud pro mládež s uloženým trestem odnětí svobody uloží dobu, po kterou má být vykonán a dobu po kterou je vykonán na svobodě. Po dobu výkonu na svobodě je mu uložen dohled probačního úředníka nebo výkon probačního programu. V případě porušení zákonných předpisů či nedodržení probačních programů, zbytek trestu, který měl být vykonán na svobodě, se vykoná ve věznici. Kladení důrazu na správné působení na mladistvého není dán pouze po odnětí svobody ve věznici, ale i během jeho výkonu. Při výkonu trestu se mladistvým věnují specializovaní pracovníci, kteří mají napomoci mladistvým při jejich návratu do společnosti.¹²⁵ V tomto spatřuji zcela výjimečný systém v souladu s restorativní justicí, jelikož je zde dán veliký důraz na společnost, aby vyvinula co nejpodněnější prostředí pro mladistvého a tedy sama předcházela jeho případné recidivě.

¹²⁴Srov. The Youth Criminal Justice Act [citováno dne 6.3.2013]. Dostupné z: <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/Y-1.5/page-18.html>

¹²⁵The Youth Criminal Justice Act: Summary and Background. Department of Justice Canada [citováno dne 6.3.2013]. Dostupné z: <http://www.justice.gc.ca/eng/pi/yj-jj/ycja-lsjpa/back-hist.html>

9. Závěr a úvahy de lege ferenda

Cílem mé práce bylo nastínit problematiku sankcí, které lze uložit mladistvému a dítěti mladšímu patnáct let, konkrétněji se zaměřením na ochranné opatření a opatření. Konkrétní sankce lze uložit mládeži podle právní úpravy obsažené v ZSM. Ukládání sankcí mládeži je spojeno s velmi složitou a pro společnost problematickou záležitostí. Proto i ZSM ve svých zásadách uvádí, že sankce, které mohou být ukládány mládeži, mají v první řadě vychovávat, být přiměřené vzhledem k jejich věku a celkovému rozvoji. Tedy smyslem soudnictví ve věcech mládeže je přispění k nápravě mládeže, její resocializace ve společnosti a uvědomění si životních hodnot.

Celkový rozumový vývoj a věk mládeže hraje při ukládání sankcí zásadní roli, proto ZSM rozlišuje mladistvé, tedy osoby, které dosáhly patnáctého roku věku, avšak nedosáhly osmnáctého roku věku a děti mladší patnácti let. Rozlišení mládeže na mladistvé a děti mladší patnácti let, spočívá nejen v odlišném přístupu k jednotlivci, ale i v odlišném chápání protiprávního činu. V případě, že u mladistvého nejsou odchylky v rozumové a mravní vyspělosti vůči svým vrstevníkům či netrpí určitou duševní chorobou, je za svůj protiprávní čin trestně odpovědný, tedy spáchá trestný čin, který se nazývá provinění. Celé řízení je vedeno podle procesní právní úpravy v trestním řádu, tedy jako u dospělých pachatelů s určitými odlišnostmi, která jsou charakterizována v ZSM. Právní úprava u dětí mladších patnácti let je však zcela odlišná. Děti nemohou spáchat provinění, jelikož nejsou k vůli svému věku trestně odpovědné, avšak jejich čin jinak trestný by jinak naplňoval všechny znaky skutkové podstaty trestného činu uvedené v trestním zákoníku. Řízení, které je proti nim vedeno se nemůže řídit procesní právní úpravou jako u mladistvých pachatelů a proto právní úprava v ZSM odkazuje na ustanovení o péči o nezletilé obsažené v o.s.ř.

Celkový systém sankcí, které lze uložit mladistvému spočívá v kombinaci výchovných a trestních prvků (zvláště u trestního opatření), které lze použít i vůči dospělým pachatelům. Výchovný prvek je nejdůležitější částí všech opatření (výchovných, ochranných i trestních) z důvodů nedokončeného vývoje mladistvého a možnosti ovlivnění jeho postoje ke společnosti a k životu tak, aby neopakoval svoji trestnou činnost a „nevyrostl z něho kriminálník“. Tedy systém opatření u mladistvých se nejen opírá o právní úpravu obsaženou v ZSM, ale také o právní

úpravu obsaženou v trestním zákoníku. Kdežto systém opatření, které lze uložit dítěti mladšímu patnácti let spočívá ve speciální právní úpravě, která je obsažena v ZSM. Důležitým prvkem u těchto opatření, je stejně jako u mladistvých výchova a zároveň pomoc. Pomocný prvek spočívá v uvědomění si následků, nejen samotnými dětmi, ale i rodiči, činu jinak trestného, jak z hlediska jeho závažnosti, tak i z hlediska věku pachatele. Právní úprava opatření, která jsou možná uložit dítěti v civilním řízení, se v ustanovení opírají o právní úpravu některých opatření, která jsou ukládána mladistvým, konkrétněji jde o výchovná a ochranná opatření.

Do roku 2011, z rejstříku ochranných opatření, která jsou uplatňována vůči mladistvým, bylo možné uložit dítěti pouze ochrannou výchovu, kdy její právní úprava je obsažena pouze v ZSM. Po novelizaci ZSM v roce 2011 lze uložit dítěti mladšímu patnáct let i ochranné léčení, které však spočívá v právní úpravě obsažené v trestním zákoníku. Doposavad jasný systém opatření vůči dětem mladším patnácti let byl touto novelizací tedy pozměněn. Tato novelizace byla přijata z důvodů potřeby chránit společnost před dětmi, které spáchají pro společnost zvláště nebezpečný čin jinak trestný ve stavu vyvolaném duševní poruchou či v závislosti zneužití návykových látek. Důvody pro které bylo ochranné léčení uloženo, se sice přezkoumávají soudem pro mládež jednou za dvanáct měsíců, avšak jeho výkon může trvat i po dovršení osmnáctého roku věku. Před uložením ochranného léčení musí soud nechat přezkoumat duševní stav dítěte odborníkem v oblasti dětské psychiatrie, avšak jak již zmiňují ve svém článku prof. JUDr. Helena Válková, Csc. a JUDr. Alexandr Sotolář¹²⁶, skutečné zjištění duševního stavu dítěte je vzhledem k jeho celkově neukončenému vývoji problematické a skutečnost, že dítě nebude vyrůstat v přirozeném prostředí, které je typické pro jeho vrstevníky, může mít za následek prohloubení jeho antisociálního chování¹²⁷ vůči společnosti a tím i existence zvýšeného rizika jeho kriminální činnosti v budoucnu.

Z výše uvedených důvodů spatřuji v nově zavedeném druhu opatření ve formě ochranného léčení, které lze uložit dítěti mladšímu patnácti let, za ne příliš vhodný institut pro řešení kriminality dětí. Spatřuji v ochranném léčení přílišnou tvrdost zákona vůči dítěti. Opatření, která jsou jim ukládána, mají především, vedle

¹²⁶Sotolář, A., Válková, H.: *Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let*. Trestněprávní revue 2011, č. 11, s. 309-314

¹²⁷Jednání nebezpečné pro společnost, jedná se o porušení právních či společenských norem, [citováno dne 19.3.2013]. Dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Etopedie#Nej.C4.8Dast.C4.9Bj.C5.A1.C3.AD_formy

zajištění výchovy, upozornit dítě a jeho okolí na problematičnost spatřovanou v jeho chování a na možné důsledky případného recidivního chování. Jak již z výše uvedeného článku vyplývá, duševní porucha dítěte se nemusí zcela prokázat odborným vyšetřením a pokud by se prokázala, není zde vyloučeno, že právě výkon ochranného léčení může zapříčinit nevhodný vývoj dítěte a tedy neschopnost jeho pozdější adaptability do společnosti. Jako možné řešení činů jinak trestných spáchanými dětmi v závislosti na duševní poruše či v závislosti na oddávání se návykových látek, spatřuji v rozšíření možností uložení ochranné výchovy na místo ochranného léčení. Ochrannou výchovu lze vykonávat ve specializovaných výchovných zařízeních, mezi tato výchovná zařízení patří dětský domov se školou či výchovný ústav. V případě nepříznivého zdravotního stavu je možnost ochrannou výchovu vykonat v léčebném zařízení. V rámci výkonu ochranné výchovy, může dítě navštěvovat specializované kurzy či se podrobit odbornému léčení, avšak pouze pokud s tím bude souhlasit. Spatřuji možnost ochránit společnost před nebezpečnými dětmi, které by byly umístěny do léčebného ústavu v rámci výkonu ochranného léčení pomocí výkonu ochranné výchovy, která by byla vykonávána v případě potřeby i v léčebném zařízení s tím, že by dítě povinně navštěvovalo terapeutické kurzy a vykonávalo léčbu své duševní poruchy či závislosti na návykových látkách. U těchto dětí by soud s uložením ochranné výchovy, současně uložil dohled probačního úředníka, který by byl vykonán po uplynutí potřebné doby v ochranné výchově. Probační úředník by tedy mohl kontrolovat chování konkrétního jedince po výkonu ochranné výchovy a v případě zjištění neadekvátního chování by informoval o této situaci soud. Jedním z důvodů proč byla novelizace ZSM přijata v roce 2011, byl důvod ochránit společnost před nebezpečnými osobami i po dovršení jejich osmnácti, respektive devatenácti let věku. S uloženým dohledem probačního úředníka by však pobyt eventuálního problémového jedince byl kontrolován a bylo by tak i sníženo riziko pro společnost. Tento systém je podobný systému používanému v Kanadě, kdy kanadský soud pro mládež společně s trestem uloží dohled probačního úředníka, který je vykonán po výkonu trestu. Probační úředník vykonává potřebný dohled nad jedincem, ale hlavně mu poskytuje potřebnou pomoc v jeho opětovném začlenění do společnosti. Lepší řešení spatřuji zejména v tom, že dítě by bylo v prostředí, které je pro něj přirozenější a není tedy ohrožen jeho přirozený všestranný vývoj. Existence jistě nemalé možnosti, že uložené opatření ve formě ochranného léčení, by bylo neadekvátní reakcí na protiprávní jednání dítěte,

by mohlo vést k nevratnému poškození dalšího sociálního vývoje konkrétního dítěte, právě s důrazem na to, že v mnoha případech není možné adekvátně odborně zjistit jeho duševní stav. Proto se domnívám, že ochranné léčení je institutem příliš radikálním, a to s přihlédnutím k faktu, že celkový počet uložených ochranných léčení jako reakce na činy jinak trestné u dětí, bude v praxi zcela marginální. Tedy že institut ochranného léčení bude využíván v jednotkách ročně při ukládání opatření dětem mladším patnácti let v České republice. Dále je třeba zmínit neoddiskutovatelný trestající charakter institutu ochranného léčení, který již nemá mnoho společného s akcentem na pomoc dítěti a lze jej chápat pouze jako eliminaci delikventního dítěte ze společnosti. Tedy ohrožovat všechny děti tak radikálním a tvrdým institutem nepovažuji v současné právní úpravě za šťastné.

Dalším námětem pro zamyšlení je jistě možnost zavedení nového institutu do ochranných opatření a opatření ve formě profesionální náhradní rodiny. Tento institut je zaveden ve Slovenském systému soudnictví pro mladistvé. Profesionální náhradní rodina není chápána jako náhradní rodina ve formě pěstounské péče, ale tato osoba respektive osoby pokud jsou manželé, vykonávají svou péči vůči dětem, kteří jsou umístěny v dětském domově nebo jsou umístěni přímo do domácnosti takové rodiny. Tyto osoby jsou zaměstnanci dětského domova a jsou na ně kladeny zvláštní požadavky např. ve formě vzdělání, životních zkušeností a prostředí, ve kterém žijí. Ve své péči mohou mít maximálně tři děti. Tento institut je dle mého názoru ideálním řešením pro děti či mladistvé, kteří se dopustili méně závažného protiprávního činu, v důsledku čehož je jejich výchova není řádně zajištěna. Velikým přínosem je, že mládež se pohybuje v přirozeném prostředí, v okolí svých vrstevníků, počet dětí v rodině je omezen a o jejich péči se starají profesionálové, kteří mají zkušenost s problémovými jedinci. V tomto systému spatřuji ohromný potenciál pro řešení kriminality delikventní mládeže.

Celkový systém reakce na kriminalitu mládeže, který je obsažen v ZSM, je jistě v určitých ohledech propracovaný, avšak při jeho novelizacích by zákonodárce neměl zapomínat na jeho původní smysl a účel, tedy nejen chránit společnost před kriminální mládeží, ale především pomoc mládeži, která by měla spočívat v jejich resocializaci.

Summary

The aim of this thesis is to outline a system of sanctions imposed on young people by juvenile courts. In concrete terms, the thesis focuses on the protective measures that are imposed on juvenile persons and measures that are imposed on children under fifteen years of age. The legal regulation (enactment) is included in Act No. 218/2003 Sb., On Accountability of Youth for Unlawful Acts and on the Juvenile Judicial System (the Czech acronym "ZSM"). This act is based on the enactment of the Act of 1931 on Juvenile Criminal Justice. The principles included in ZSM constitute the essence of restorative justice, which is characterised by an individual approach to youth while solving their unlawful acts, the restoration of social relations and integration of youth back into society without the occurrence of recidivious behaviour. The Juvenile Judicial System (ZMS) modifies a special approach to youth in the system of criminal law, possibilities of a reaction to their unlawful acts, and the division of youth into two categories - juvenile persons and children under 15 years of age. The Juvenile Judicial System includes persons who at the moment of committing a criminal act have reached fifteen years of age but have not exceeded eighteen years of age, i.e. those who are criminally liable for their acts among juvenile persons. Children younger than fifteen years of age cannot commit an offence since, due to their age, they are not criminally liable. Thus they commit an act that is otherwise punishable, an act which would otherwise accomplish all elements of an offence. Juvenile courts dealing with unlawful acts of youth may impose special educational and protective measures, as well as retributive measures on children younger than fifteen years of age, which resemble, in many respects, educative and protective measures. Further, this thesis also deals with the difference between protective measures and the measures that predominantly consist in special proceedings held when these measures are imposed on juveniles, in the total systematics of imposing the measures, and in the enforcement proceedings after the measures have been imposed. To prepare a better outline of the legal theory and its application to practice, the sixth part of the thesis shows examples of the specific cases that have been heard at the Juvenile Court of the District Court in Ústí nad Labem. The main reason for including this outline of practice is to get closer to particular provisions of the protective measures, or the measures and their applications to specific cases, as well as the effort, focused on the positive influencing of the future life of a juvenile person or a child, which results from these

measures. In the general public awareness there is a belief that that juvenile criminality is on the rise and this is also one of the reasons why this thesis deals not only with the statistics of juvenile criminality but also with sanctions imposed on juvenile persons. The subsequent chapter is an excursion into two foreign enactments – those of the Slovak and Canadian juvenile judicial systems, which, in certain respects, can become an inspiration for our re-codification of the enactment in the ZSM. The last chapter of this thesis deals with the summary of the established facts and possible modifications incorporated into the Czech enactment. It contains, in particular, the polemics with the new enactment that enables to impose a protective medical treatment and a possibility of introducing certain new institutes that have already been incorporated into foreign legal regulations, on a child under fifteen years of age.

Seznam použité literatury:

Právní předpisy:

zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních

zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence

zákon č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže

zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník

zákon č. 36/2005 Z.z. o rodině

zákon č. 300/2005 Z.z. trestný zákon

zákon č. 301/2005 Z.z. trestný řád

zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálněprávní ochraně dětí a o sociální kuratele

zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád

Youth Criminal Justice Act of 2003 - Kanadský zákon o soudnictví pro mladistvé z roku 2003

Monografie, komentované zákony a časopisecké články:

Francek, J.: *Velké dějiny země Koruny České, Zločinnost a bezprávi*. Praha, Litomyšl: Paseka s.r.o., 2011

Hendrych, D.: *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C.H. Beck, 2003

Hrušáková, M., Válková, H.: *K pojmu opatrovník podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. *Trestněprávní revue* 2004, č. 2

Hulmáková, J.: *Nad slovenským trestním právem mládeže*. *Trestněprávní revue* 2007, č. 4

Jelínek, J., Melicharová, D.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládež s poznámkami a judikaturou*. Praha: Linde Praha a.s., 2004

Jonášová, R.: *Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let*. *Bulletin advokacie* 2009, č. 1

Kuchta, J.: *Věková hranice trestní odpovědnosti a kriminalita mládeže*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2010

- Lortie, S., Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České republice, příručky Ministerstva spravedlnosti ČR, 2000
- Novotný, F., Souček, J. et al.: *Trestní právo hmotné*. 3. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010,
- Miříčka, A., Scholz, O.: *O trestním soudnictví nad mládeží*. Praha: Československý Kompas, 1932
- Ščerba, F.: *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011
- Schelleová, I. a kol.: *Právní postavení mladistvých*. Praha: EUROLEX BOHEMIA s.r.o., 2004
- Solnař, V.: *Systém československého trestního práva, Tresty a ochranná opatření*. Praha: Academia, 1979
- Sotolář, A.: *Výchovné povinnosti a výchovná omezení v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue 2007, č. 12
- Sotolář, A.: *Napomenutí mladistvého jako specifické opatření v systému soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue 2007, č. 9, s. 249
- Sotolář, A., Augustinová, P.: *K trestní odpovědnosti mladistvých a k možnostem reakce na činy jinak trestné spáchané trestně neodpovědnými mladistvými*. Trestněprávní revue 2007, č. 7
- Sotolář, A., Válková, H.: *Ochranné léčení jako nová reakce na činy jinak trestné spáchané dětmi mladšími patnácti let*. Trestněprávní revue 2011, č. 11
- Šámal, P., Kůrková, V., Šámalová, M., Bláha, J.: *K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže*. Trestněprávní revue 2007, č. 6
- Šámal, P. a kol.: *Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář*. 1. vydání. Praha : C.H. Beck, 2009,
- Šámal, P., Válková, H., Sotolář, A., Hrušáková, M., Šámalová, M.: *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 3. vydání. Praha : C.H. Beck, 2011
- Válková, H.: *Nad novým slovenským trestním zákonem, jeho východisky a specifiky*. Právní rozhledy 2005, č. 15
- Válková, H.: *K postavení státního zástupce v řízení ve věcech dětí mladších patnácti let*. Trestněprávní revue 2004, č. 1
- Zeulová, J.: *Trestní zákonodárství nad mládeží*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1997

Žatecká, E.: *Postavení a úkoly probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing s.r.o., 2007

Internetové zdroje:

www.beck-online.cz

www.justice.cz

www.zbierka.sk

www.justice.gc.ca

www.wikipedia.cz

Judikatura:

Usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 12.1.2005, sp. zn. 12 Rod 5/2004

Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 2.2.2005, sp. zn. 8 To 14/2005

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27.9.2006, sp. zn. 8 Tdo 1069/2006

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30.4. 2008, sp. zn. 8 Tdo 514/2008

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13.9.2006, sp. zn. 8 Tz 123/2006

Rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 21.3.2007, sp.zn. 25 Tm 9/2007

Rozsudek Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 12.5.2008, sp. zn. 26 Rod 12/2008

Ostatní:

Důvodová zpráva k zákonu č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže ze dne 22. ledna 2003. Dostupné z: http://www.justice.cz/zresortu/dokument/mladez_duv.rtf

Důvodová zpráva k zákonu č. 301/2011 Sb., změna zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Obecná část. ASPI, LIT 38917CZ

Důvodová zpráva k zákonu č. 301/2011 Sb., změna zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Zvláštní část. ASPI, LIT 38917CZ